



Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,  
The Journal of Social Sciences Institute  
Sayı/Issue:38 – Sayfa / Page: 413-442  
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info  
Geliş/Received: 12.10.2017 Kabul/Accepted: 08.12.2017

## HALİFE MU'TASİM'İN AMORİON/AMMÛRİYE SEFERİ

### *CALIF MU'TASİM'S AMORION/AMMÛRİYE EXPEDITION*

**Doç. Dr. Abdullah DUMAN**  
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi  
Edebiyat Fakültesi  
Tarih Bölümü  
abduman@yyu.edu.tr

#### Öz

Bizans İmparatoru Theophilos b. Mikâil (829-842), Halife Mu'tasım (218-227/833-842)'ın Bâbek isyanı ile uğraşmasından yararlanarak 223/837-838 yılında suğur bölgelerine bir sefer düzenledi. Özellikle Zibatra ve Malatya taraflarında ele geçirdiği kaleleri harap etti ve halkına da katliam yapmaktan çekinmedi. Bu hâdise İslâm ordusunun Bizans üzerine sefere çıkmasının da zeminini hazırlamış oldu. Halife Mu'tasım, Bâbek meselesini hallettikten sonra Anadolu üzerine sefere çıktı. Bu sefer, halifelik ordusunun Dazimon'da Theophilos'un ordusunu mağlup etmesinin yanında Ankara ve Amorion/Ammûriye'un fethi ile neticelendi.

Mu'tasım'ın Anadolu seferi İslâm tarihçileri tarafından eserlerinde nakledilmektedir. Bunlardan birisi de Taberî'dir. Bu çalışmada Taberî'nin *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eserindeki bölümün tercümesi yapılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Halife Mu'tasım, Theophilos, Amorion /Ammûriye, Taberî, Suğur.

#### Abstract

Byzantine Emperor Theophilos b. Mikâil (829-842) made an expedition to the regions of Suğur in 223/837-838, taking advantage of the fact that Mu'tasım's (218-227 / 833-842) dealing with the Bâbek revolt. He devastated the castles had seized, particularly in the areas of Zibatra and Malatya, and did not hesitate to massacre their people. This incident, also laid the ground for the expedition of the Islamic army on Byzantium. Caliph Mu'tasım, after solving

the problem of the Bâbek, came out to expedition on Anatolia. This expedition, resulted with the Caliphate army's defeated the army of Theophilos in Dazimon and conquered Ankara and Amorion/Ammuria.

Mu'tasım's Anatolian expedition has being portrayed by Islamic historians in their Works. One of them is Tabari. In this study, the chapter related to the subject of Tabari's *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk* was translated and presented to the advantage of researchers.

**Keywords:** Mu'tasım the Chaliph, Theophilos, Amorion, Tabari, Sugur.

## Giriş

Abbasî halifesi Me'mûn, 13 Cemâziyelâhir 218/6 Temmuz 833'de hastalandı ve 18 Recep 218/9 Ağustos 833'de Lü'lüe ve Tarsus arasında bulunan Bedendûn/Pozanti'da vefat etti. O daha sonra Tarsus'a getirilerek burada defnedildi. Onun vefatı ile kardeşi el-Mu'tasım Ebu İshâk Muhammed b. Hârûn er-Reşîd ordudan biat aldı. Daha sonra Me'mûn'un oğlu Abbas'ı da yanına alarak bu şehirden hareket eden Mu'tasım, aynı yılın ramazan ayının ilk günlerinde Bağdad'a gelerek hilâfet makamına geçti. (Ya'kûbî, 2010: II, 429; İbnü'l-Esîr, 1987: VI, 6, 8 ve 13; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2013: XIV, 224).

Me'mûn döneminde Bazz/Bezz taraflarında hâkimiyet kurmuş olan Câvîdân b. Sehl'in taraftarlarından Bâbek el-Hurremî 201/816-817 yılında isyan hareketi başlattı. (İbnü'l-Esîr, 1987: V, 432). Mu'tasım dönemindeki iç isyanlardan da faydalanan Bâbek bölgede güçlenme imkânı buldu ve halifelik için gönderdiği orduları da mağlup ederek önü alınmaz bir hale geldi. Mu'tasım, 220/835'de Azerbaycan bölgesinde güçlenen Bâbek'le savaşı için Cibâl bölgesine Türk komutan Af-şin'i tayin etti. Bu arada aynı yıl içinde diğer bir Türk komutan olan Boğa el-Kebîr'i ona yardım için görevlendirdi. Bâbek ile savaş 221/835-836 yılında devam etti. 222/836-837 yılında yapılan savaşlar sonunda Müslümanlar Bâbek'in merkez olarak kullandığı Bazz/Bezz şehrini ele geçirerek ordusunu imha etmeyi başardılar. Yakınları ile Ermenistan dağlarına kaçan Bâbek sığındığı Sehl b. Sinbat tarafından 10 Şevval 222/16 Ağustos 836'da Afşin'e teslim edildi. (İbnü'l-Esîr, 1987: VI, 18-21; VI, 25-36).

Bâbek ve kardeşi Abdullah, Afşin tarafından 223/837-838 yılında Sâmerrâ'ya, Halife Mu'tasım'ın sarayına götürüldü. O, sarayda bizzat Mu'tasım'ın emri ile işkence yapılmak suretiyle öldürüldü. Kardeşi Abdullah da Mu'tasım'ın emri ile Bağdad'a gönderildi. Ona da burada İshâk b. İbrahim tarafından işkence yapıldıktan sonra boynu vurdurulmak suretiyle katledildi. Böylece 20 yıllık Bâbek problemi sona ermiş oldu. (Ya'kûbî, 2010: II, 435; İbnü'l-Esîr, 1987: VI, 38, 39; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2013: XIV, 283, 284; İbn Kesîr, 2015: XI, 82, 83).

Mu'tasım, Bâbek meselesini hallettikten sonra aynı yıl (223/837-838) Bizans ülkesine sefere çıktı. Bu seferde Suriye üzerinden Anadolu'ya giren Halife ve ordusu Tarsus üzerinden Kilikya geçidini geçti ve Ankara'ya ulaştı. Bu arada Tarsus'tan Suruç'a gönderdiği Afşin'in ordusu da Tokat (Dazimon/Dazmana)'ta İmparator Theophilos'un ordusunu yendikten sonra Ankara'da halifelik ordusuna katıldı. Ankara alındıktan sonra yoluna devam eden Abbasi ordusu Amorion/Ammûriye üzerine yürüdü. Amorion alındıktan sonra tekrar Kilikya kapıları üzerinden Tarsus'a gelen Mu'tasım Sâmerâ'ya döndü. Mu'tasım'ın Amorion'a kadar uzanan ve fethi ile neticelenen Anadolu seferinin sebebi, Theophilos b. Mîkâil'in 223/837-838 yılında İslâm memleketlerinin üzerine sefere çıkması Zibatra/Doğanşehir, Malatya ve çevresinde katliam yaparak çok sayıda Müslüman'ı esir alması idi. (İbnü'l-Esîr, 1987: VI, 39).

Theophilos'un Müslüman kalelerine saldırma sebebi, Afşin tarafından sıkıştırılan Bâbek'in kendisine yazmış olduğu mektup idi. Bâbek yazmış olduğu mektupta, Mu'tasım'ın, ordusunun tamamını kendi üzerine gönderdiğini bildirmiş, eğer Müslümanlara karşı savaşa çıkarsa onu engelleyecek kimsenin olmayacağını haber vermişti. Bâbek'in amacı Theophilos'un Afşin'e karşı harekete geçmesi durumunda kendisi üzerindeki baskının azalması ümidi idi. Ancak durum onun düşündüğü gibi olmadı. Çünkü Bâbek gâilesini hallettikten sonra Mu'tasım, Zibatra ve Malatya'da yapılan katliamın öcünü almak ve Theophilos'u cezalandırmak amacıyla harekete geçti ve yukarıda kısaca değinildiği gibi Ankara ve Amorion/Ammûriye'a kadar ulaşan bir sefere çıktı. (İbnü'l-Esîr, 1987: VI, 40 vd.; Sibt İbnü'l-Cevzî, 2013: XIV, 270).

Mu'tasım'ın Amorion/Ammûriye seferi önde gelen İslâm tarihçileri tarafın-dan aktarılmaktadır. Bunlardan birisi de döneme en yakın olan Ta-berî'dir. O, bu konuya eserinde uzun bir bölüm ayırmaktadır. Konunun önemine binaen bu çalışmamızda Taberî (224-310/838-922)'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* (Taberî, 1987: IX, 589-614) adlı eserindeki konu ile ilgili bölümün tercümesini yaparak araştırmacıların istifadesine sunmayı düşündük. Cümlelerindeki kopukluklar ve muğlâklıklar Ta-berî'nin bu seferde bulunmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim doğum tarihi, bu hâdisenin vuku bulduğu yılda onun henüz yeni doğmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar bize eserinde hâdiseler ile ilgili râvîsinin kim olduğunu söylemese de bu seferi başkasından aktardığı açıktır. Taberî'nin cümlelerinde anlamakta zorlandığımız kısımlar oldu. Bu cümleleri C. E. Bosworth'un *The History of al-Tabarî* (Taberî, Bosworth çev., Bty) adlı çalışmasından yararlanarak çözmeye çalıştık. Yine de çözemediğimiz cümlelerin olmasının ihtimal dâhilinde olduğunu farkındayız. Bununla birlikte yaptığımız tercümenin bir kenarda

kalarak yok olup gitmesi korkusunun yanında çalışmadan istifade edebileceğini düşündüğümüz araştırmacıların olabileceği düşüncesi yaptığımız tercüme yayınlarımız konusunda bize cesaret verdi. Gayret bizden tevfik Allaha'tandır.

## TERCÜME

(TABERÎ, IX, 589-614)

### RUMLARIN ZİBATRA HALKINA SALDIRMALARI

Bu sene (223/837-838) Rum meliki Tûfil b. Mîkâil<sup>1</sup>, Zibatra<sup>2</sup> (Doğanşehir/Malatya) halkına saldırdı. Onları esir, beldelerini harap etti. Hemen arkasından Malatya üzerine yürüyerek halkına baskın düzenledi ve diğer Müslüman kalelerinin halkına saldırdı. Denildi ki Müslüman kadınlardan 1000'den fazla esir aldı. Esir aldığı Müslümanları kötürüm hale getirdi, gözlerini çıkardı, kulak ve burunlarını kesti.

### RUM MELİKİ'NİN MÜSLÜMANLARA YAPTIĞI ŞEYLERİN SEBEBİ

Zikredildi ki bu hadiselerin sebebi, Afşin'in<sup>3</sup> Bâbek'<sup>4</sup> sıkıştırması, onu helâka maruz bırakması ve yenilgiye uğratması idi. Bâbek,

<sup>1</sup> Bizans imparatoru Amorion/Ammûriye hanedanından II. Mikha'il'in oğlu Theophilos (829-842)'dur. Dönemi askerî açıdan bir felaket olarak kabul edilmektedir. Atalarının geldiği Amorion/Ammûriye şehri 838'de Müslümanların eline geçti. Palermo 841'de Endülüs Müslümanları tarafından fethedildi. Aynı tarihten itibaren Sicilya'nın batısı Müslümanlar tarafından ele geçirildi. 839'da Müslümanlar Güney İtalya'yı fethettiler, Toronto'yu zaptede-rek Bizans İtalya'sını ikiye böldüler. (Gregory, 2013: 229).

<sup>2</sup> Suğur bölgelerinin Bizans topraklarına en yakın olan kalesidir. (İstahri, 1927: 63).

<sup>3</sup> Afşin, Haydar b. Kâvûs: I. Göktürklerin zayıflaması ile Mâverâünnehir bölgesinde küçük devletler de ortaya çıkmıştı. Afşin'in ailesinin de bu dönemde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Afşin'in ailesi İslâm'ın ilk zamanlarında Üşrûsene'de hüküm sürmekte idi. Bu aileden ilk tespit edilebilen kişi Kara Buğra'dır. Bunun oğlu Han Kara, Fazl b. Yahya el-Bermekî ile mücadele etmiştir. Babası Kâvûs, Me'mûn döneminde Abbâsî hâkimiyetini kabul etmekle birlikte Me'mûn'un 819'da Bağdad'a dönmesinden sonra bağımsızlığını tekrar kazanmıştır. Ancak aile içinde çıkan bir anlaşmazlık sebebi ile Afşin'in, 206/821-822 yılında Bağdad'a gelerek İslâm dinine girmiş olması muhtemeldir. Bu arada o, Me'mûn'un gönderdiği orduda rehberlik görevi yaparak Üşrûsene'nin fethinde rol oynamıştır.

Afşin, kumandan olarak ilk kez Mısır'da çıkan isyanların bastırılmasında görevlendirilmiştir. Me'mûn'un, 833'de Bizans üzerine çıktığı son seferine katılan Afşin, Mu'tasım'ın halife seçilmesinde olayların içinde yer almıştır. Mu'tasım tarafından Azerbaycan valiliğine atanmış, Bâbek isyanının bastırılmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Abbâsî ordusunun Bâbek isyanı ile meşgul olduğu yıllarda Bizans imparatoru Theophilos, 837'de Zibatra üzerine sefer başlatmış ve şehri tahrip etmiştir. Bâbek meselesi halledildikten sonra Mu'tasım'ın 838'de çıktığı Anadolu seferine Afşin de katılmıştır. Halifelik ordusu Tarsus'a geldiğinde Mu'tasım tarafından Suruc tarafına gönderilen Afşin'in ordusu, Malatya üzerinden yoluna devam ederek Dazimon (Kazova)'da Temmuz 838'de Theophilos'un ordusunu mağlup ettikten sonra Ankara'da halifelik ordusu

helâka maruz kaldığında ve Afşin'le harp etmekten ümidini kestiğinde Rum meliki olan Tûfil b. Mîkâil b. Corcis'e bir mektup yazarak Arapların melikinin, askerlerini, kendisi ile savaşa gönderdiğini bildirdi. Dahası ona, Arapların melikinin, terzisi Ca'fer b. Dînâr ve aşçısı Îtâh'<sup>5</sup> bile kendisi ile savaş için gönderdiğini, sarayında hiç kimsenin kalmadığını bildirdi. (Sonra da) *eğer ona karşı savaş için çıkarsan bil ki önünde sana mani olacak kimse yok* dedi. Bâbek'in bu mektubu gönderme sebebi, Rum melikini bir hücum başlatması konusunda ikna edebilirse,

ile buluşmuştur. Buradan Ammûriye/Amorion üzerine yürüyen Mu'tasım, Afşin'i sağ kol komutanlığına atamıştır. Amorion/Ammûriye'a gelen Abbâsî ordusu 12 günlük bir kuşatmadan sonra 12 Ağustos 838'de şehri fethinde önemli görevler üstlenmiştir.

Daha sonraki yıllarda Afşin'in başarıları bazı devlet adamlarının kendine karşı haset ve kin beslemelerine sebep oldu. Afşin Horasan valisi Abdullah b. Tâhir, Vezir Muhammed b. Abdülmelik ez-Zeyyât ve Kadilkudât Ahmed b. Ebû Duâd gibi devlet adamları tarafından Halife nezdinde sürekli şikâyet konusu oldu. Özellikle Abdullah b. Tâhir'in tahrikleriyle 840 yılında tevkif edilen Afşin, Sâmerrâ'da hapse atıldı. Mahkeme edilerek tekrar hapse atılan Afşin, Şaban 226/Haziran 841'de hapisshanedede vefat etti. (Yıldız, 1988: I, 441, 442).

<sup>4</sup>Bâbek: Abbâsî devletinde Me'mûn döneminde Azerbaycan'da ortaya çıkan Hürremiye hareketinin lideridir. Bâbek Me'mûn dönemindeki iç karışıklıkları fırsat bilerek Bazz/Bezz'de isyan etmiştir. Me'mûn Yahya b. Muaz'ı 820'de Azerbaycan valiliğine atayarak Bâbek ile mücadelede görevlendirmiştir. Yahya, onunla mücadelede yetersiz kalınca Halife onu görevden alarak yerine İsa b. Muhammed'i atamıştır. Me'mûn döneminde İsa'dan sonra Zürayk b. Ali, Muhammed b. Humeyd et-Tûsî, Abdullah b. Tahir, Uceyf b. Anbese ve Ali b. Hişâm gibi komutanlar görevlendirilmiş ancak onunla mücadelede bir başarı sağlanamamıştır. Me'mûn döneminde Bizans'la olan mücadeleler Bâbekle mücadelenin yetersiz olmasında önemli bir sebeptir.

Bâbek'le mücadele Mu'tasım döneminde de devam etmiştir. Mu'tasım, Türk komutan Afşin'i 2 Cemâziyelâhir 220/3 Haziran 835'de Cibâl ve Azerbaycan bölgelerine vali tayin ederek isyanı bastırma talimatı verdiği gibi Boğa el-Kebîr adlı diğer bir Türk komutanı da Afşin'e yardımcı olarak atadı. 835 yılında başlayan mücadele Taberî'nin verdiği bilgiye göre 20 Ramazan 222 (26 Ağustos 837)'de Bazz'ın ele geçirilmesi ile sona erdi. Buradan kaçan Bâbek ise sığındığı Sehl b. Sumbat adlı bir Ermeni'nin kendini ele vermesi ile yakalandı ve Sâmerrâ'ya gönderildi. Burada Halife'nin emri ile 3 Safer 223/4 Ocak 838'de idam edildi. (Yıldız, 1991: IV, 376, 377; Çelik, 2016).

<sup>5</sup>Îtâh: Kaynaklarda Îtâb, Eytâh, Îtâh şekillerinde geçmektedir. Ancak bu ismin, nun harfinin tâ biçiminde okunmasından kaynaklı yanlış kaydedildiği, aslının İnâk/İnak olduğu söylenmektedir. Hazar Türklerinden olan İnâk/İnak et-Türkî'nin Mansur (136-138/754-775) döneminde Hazarlarla yapılan savaşlarda esir edildiği, İslâm ülkesine getirildikten sonra Müslüman olduğu düşünülmektedir. O, Halife Mehdî (158-169/775-785)'nin hâcibi Sellâm el-Ebreş'in kölesi iken henüz halifelik makamına geçmemiş olan Mu'tasım tarafından satın alınmış ve yine onun tarafından 199/814-815 yılında âzat edilmiştir. Abbâsîler devletinde hizmet veren Türk komutanlardan birisidir. Mu'tasım döneminde (218-227/833-842) orduda önemli sorumluluklar üstlenmiş, Halife Vâsık 227-232/842-847) döneminde görevine devam etmiştir. İnâk 234/849 yılında gittiği hac dönüşünde Mütevekkil (232-247-847-861)'in emri ile önce Bağdad'da hapsedilmiştir. Burada susuz bırakılan Türk komutan 5 Cemâziyelâhir 235 (25 Aralık 849) tarihinde vefat etmiştir. (Yıldız, 2000: XXII, 256, 257).

Mu'tasım'ın bazı ordularını Rum melikinin üzerine göndermesi ve bu orduların onunla uğraşarak meşgul olması sebebiyle içinde bulunduğu sıkıntıların üzerinden kalkacağı ümidi idi.

Denildi ki Tûfil/Theophilos 100.000, bir rivayete göre daha fazla askerle sefere çıktı. Bunların 70.000'den fazlası asker, geriye kalanı Zibatra'ya ulaşmaya kadar sivil halktan kendisine katılanlar (etbâ) idi. Tûfil'in yanında, başlarında reisleri Bârsîs olduğu halde Cibâl bölgesinde İshâk b. İbrahim b. Mus'ab'la savaştıklarında dağlara çıkmış olan Muhammire'den<sup>6</sup> bir grup da vardı. Rum meliki onlara maaş tahsis etti, eşler sağladı. Çok önem arz eden işlerinde hizmetlerinden faydalandığı için onları düzenli maaş ödenen asker sınıfına kaydetti. Rum meliki, Zibatra'ya girip içinde bulunan erkekleri katledip, çocukları ve kadınları esir alarak şehri yaktığında, buradan (kaçan) bir gurup insan (en-nefir) Sâmerâ'ya ulaştı. (Taberî, 1987: IX, 589). Şam ve Cezîre suğûrlarının<sup>7</sup> halkından silah ve binecek hayvanı olmayanların dışında tamamı yardıma koştu. Mu'tasım bu hadiseye büyük bir önem verdi.

Zikredildi ki, Mu'tasım'a hadisenin haberi geldiğinde kasrında savaş alarmı verdi. Sonra hayvanına atladı, eyerine prangalar, saban demiri ve tedarik çantası bağladı. Ancak tüm hazırlıklar tamamlanmadan yola çıkmayı uygun görmedi. Dâru Âmme'de oturdu, Bağdad kadısı Abdurrahman b. İshâk ve Şuayb b. Sehl'i huzuruna getirtti. Bunlarla birlikte adalet ehlerinden 328 kişi daha vardı. Mu'tasım, mallarının vakıf olduğuna şahit gösterdi. Mallarının üçte birini çocuğuna, üçte birini Allah'a ve üçte birini de mevâliye bıraktı. Daha sonra Dicle'nin batısına karargâh kurdu. Bu hadise, 2 Cemaziyelevvel 223 Pazartesi/1 Nisan 838 günü vuku buldu.

Mu'tasım, Uceyf b. Anbese, Ömer el-Fergânî ve Muhammed b. Kûtah'ı bir gurup askerle birlikte halkına yardım etmeleri için Zibatra'ya gönderdi. Askerler Zibatra'ya vardıklarında Rum melikinin anlattığımız şeyleri yaptıktan sonra kendi beldelerine doğru çekilmiş buldu-

<sup>6</sup> Muhammire: Hürremiye veya Bâbekiye mezhebinin diğer adıdır. Geniş bilgi için bkz. (Yıldız, 1991: IV, 376, 377).

<sup>7</sup> Suğûr: Hz. Ömer zamanında Suriye ve Cezîre bölgeleri fethedilip İslâm devletinin sınırları Toroslara ulaştığında Bizans imparatoru Herakleios, sınır bölgelerinde yaşayan halkı İslâm ordularının tehdit ve saldırılarını engellemek amacıyla iç kısımlara çekti ve büyük bir sahayı boş bıraktı. Bu bölgelere Müslümanlar *dış kısımlar*, *dış arazi* anlamında *zavâhî* diyordu. Zavâhî, Emeviler döneminde iskân edilerek müstahkem mahaller kurulmaya başlandı. Askerî mülahazalarla özel olarak tahkim edilmiş olan bu bölgeye *sagr* kökünden türeyen ve *yarık*, *sınır* anlamlarına gelen *suğûr* denildi. Suğûru'-Şâmiye ve Suğûru'-Cezeriye olarak ikiye ayrılan bölge, Tarsus'tan başlayarak Adana, Massîsa/Misis, Maraş ve Malatya hattını takip ederek doğuda Fırat nehrine kadar uzanıyordu. Suğûru'-Şâmiye'nin merkezi Maraş, Suğûru'-Cezeriye'nin mekezi ise Malatya idi. Bu iki bölge idarî bakımdan Suriye'deki Kinnesrin ordugâhına bağlı idi. Avâsım ve suğûr için bkz. (İstahri, 1927: 55; Yıldız, 1991: IV, 111).

lar. Onlar, insanlar köylerine dönüp sakinleşinceye kadar burada bir süre kaldılar. Mu'tasım, Bâbek'e karşı zafer kazandığında, *Rum şehirlerinden hangisinin daha korunaklı ve zaptının zor olduğunu sordu. Kendine Ammûriye denildi. Ona, İslâm'ın ortaya çıkmasından beri oraya hiçbir Müslüman'ın sefer yapmadığı, bu şehrin Hristiyanların gözü ve kalbi olduğu, Ammûriye'nin Konstantiniyye'den daha şerefli olduğu* bildirildi.

### AMMÛRİYENİN FETHİNİN HABERLERİ

Mu'tasım, bu sene (223/837-838) gaza için Rum beldelerine doğru yürüyüşe geçti. Onun Sâmerrâ'dan yola çıkışının 224/838-839 veya 222/836-837 yılında -Bâbek'i öldürdükten sonra- olduğu da söylendi.

Zikredildiğine göre Mu'tasım orduyu öyle bir donattı ki daha önce hiçbir halife orduyu silah, teçhizat, alet, çeşitli katık maddeleri, katarlar, su tulumları, kırbalar, demir aletler ve petrol yönünden böyle donatmamıştı. (Taberî, 1987: IX, 590). Mu'tasım ordunun öncü birliğinin/mukaddime komutanlığı için Aşnâs'ı<sup>8</sup> görevlendirdi. Onu Muhammed b. İbrahim takip etti. Ordunun sağ cenah/meymene komutanlığına İtâh'ı, sol cenah komutanlığına da/meysere Ca'fer b. Dînâr b. Abdullah el-Hayyât'ı atadı. Merkezde/kalb ise Uceyf b. Anbese'yi görevlendirdi.

Mu'tasım, Rum beldelerine girdiğinde Lemis Nehri'nin<sup>9</sup> kenarında kamp kurdu. Lemis, Selûkiye/Silifke yanında, denize yakın ve Tarsus'a bir günlük mesafede olan bir nehir idi. Burası Müslümanlarla Bizanslılar arasında esir değişimi yapıldığında, fidyenin alınıp verildiği yerd.

Mu'tasım, el-Afşin Hayzar b. Kâvûs'u Serûc/Suruc'a gönderdi. Ona kendinin belirlediği bir günde Serûc/Suruc'tan yola çıkması ve Derbû'l-Hades<sup>10</sup> yolu ile Bizans ülkesine girmesi talimatı verdi. Mu'tasım, kendi ordusu ve Aşnâs'ın ordusunun yola çıkması için de bir gün tayin etti.

<sup>8</sup>Aşnas (ö. 845): Halife Me'mun döneminden itibaren tarih sahnesinde görünen Türk komutanlardan birisidir. Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde yapılan Bizans seferlerinde görev almıştır. 834 yılında Mısır'a vali tayin edilmiş ancak görevini yerine gönderdiği vekilleriyle yürütmüştür. (Yazıcı, 1992: 23, 24).

<sup>9</sup>Lemis (al-Lâmis-Lemes-Lamos) Nehri: Batıya istikametinde Tarsus'a 1 merhale uzaklıkta idi. Günümüzde Limonlu Dere/Limonlu Çayı ismini almaktadır. Müslüman ve Hristiyan esirler belirli zamanlarda fide karşılığı bu nehir kenarında serbest bırakılırlardı. (Honigman, 1970: 41 ve 80; Le Strange, 2015: 180).

<sup>10</sup> Derbû'l-Hades: Müslümanlar Anadolu seferlerinde Torosları geçmek için birkaç tane geçidi/derb kullanırlardı. Bunlardan Derbû'l Hades ve Kilikya geçitleri en çok kullanılan ikisi idi. *Derbû'l-Hades*, Maraş ve Elbistan arasındaki geçitti. Bu geçit suğur şehirlerinden Hades (Adeta-İnekli Maraş)'in büyük hisarı ile korunurdu. İkincisi Tarsus'tan kuzeye ilerleyen ve Konstantiniyye'ye ulaşan yol üzerinde bulunan *Kilikya Kapıları* idi. Bu geçidin güney bölümüne *Güvenli Geçit* anlamında *Derbû's-Selâme* denirdi. (İstahri, 1927: 62, 63; La Strange, 2015), 181).

Aynı günü kendisi ve Afşin'in Rum ülkesine gireceği gün olarak belirledi. Orduların toplanacağını düşündüğü yere (yani Ankara'ya) varınca ya kadar iki ordu arasında ölçü takdir etti. Ankara'ya varışı planladı. Allah, ona Ankara'nın fethini nasip ettiği Ammûriye'ye<sup>11</sup> yöneldi. Çünkü Mu'tasım'ın, Rum beldelerinden bu iki büyük şehir dışında al-mayı amaç edineceği veya ele geçirmeyi gaye yapacağı bir başka şehir yoktu.

Mu'tasım, Aşnâs'a Derb-i Tarsûs'tan girmesini ve kendisini Safsâf'ta beklemesini emretti. Aşnâs, 22 Recep 223 /19 Haziran 838 Çarşamba günü yola çıktı. Mu'tasım Aşnâs'ın izinden öncü kuvvetlerin başında Vasîf'i gönderdi. Kendisi de 24 Recep 223 Cuma/21 Haziran 838 günü yola çıktı.

Aşnâs, Mercü'l-Üskuf'a vardığında ona Mu'tasım'ın, Metâmîr'den gönderdiği mektup geldi. Bu mektubunda Mu'tasım, Rum melikinin önünde olduğunu, Müslüman ordusunun nehri geçmesini beklediğini, kendisinin ise nehrin dar yerinde durduğunu ve onlara baskın yapmak istediğini bildiriyor ve ona Mercü'l-Üskuf'ta<sup>12</sup> bulunduğu yerde kalmasını emrediyordu. Ca'fer b. Dînâr Mu'tasım'ın ordusunun artçı kuvvetinin başında idi. Mu'tasım mektubunda Aşnâs'a ordunun artçıları gelinceye kadar beklemesini emrediyordu. Çünkü artçı kısımda ordunun ağırlıkları, mancınıkları, erzakları ve diğer malzemeleri vardı. Artçı kuvvet geçidin dar yerinde idi ve henüz kurtulmamıştı. Mu'tasım, Aşnâs'a, artçı kuvvetlerin komutanı (sâhibü's-sâk) ve beraberindekiler geçidin/derb dar yerinden kurtuluncaya ve Rum ülkesine girinceye kadar yerinde kalmasını emrediyordu. (Taberî, 1987: IX, 591).

Aşnâs, Mercü'l-Üskuf'ta Mu'tasım'ın başka bir mektubu gelinceye kadar 3 gün kaldı. Mu'tasım mektubunda ona, bir seriyye ile birlikte komutanlarından birisini göndermesini, bunların Rumlardan bir adam araştırmalarını, (ele geçirecekleri) bu adamdan Rum meliki ve beraberindekiler hakkında bilgi sormalarını emrediyordu. Aşnâs, Ömer el-Fergânî'yi 200 atlı ile birlikte gönderdi. Onlar gece boyunca yürüdüler ve Kurra Kalesi'ne geldiler. Bir adam bulabilmek için bu kalenin çevresinde dolaştılar. Ancak böyle bir adam bulamadılar. Kurra Kalesi'nin komutanı onları gördü ve kalenin bütün atlıları ile birlikte Müs-

<sup>11</sup> Ammûriye-Amorion: Ammûriye, Nûh alehysselâm'ın oğlu Sâm soyundan gelen Yefz'in oğlu Rum'a dayanmaktadır. Rum'un kızının ismi olan Ammûriye, Afyonkarahisar ili, Emirdağ ilçesi yakınındaki antik kenttir. Amorion, Galatia bölgesi sınırında ve Pessinous'un güneybatısında yer almaktadır. Tyana ve Laodikeia'ya giden yolların kavşak noktasında kurulan şehir, Phrygler döneminden itibaren yerleşim yeridir. (Yâkût el-Hamevî, 1977: IV, 158; Sevin, 2016: 252 ve 304).

<sup>12</sup> Merc el-Üskuf: Pozanti'nin batı tarafında bulunan ve Piskopos'un çayırı anlamına gelen yerleşim yeridir. (Le Strange, 2015: 187).



lûmanlara karşı çıkararak Kurra ve Dürre arasındaki dağa gizlendi. Bu dağ, Kurra rustâkı (Kurra köyü) olarak isimlendirilen köyü çevreliyordu. Amr el-Fergânî, Kurra reisinin kendilerine karşı temkinli olduğunu anladı. O, Dürre'ye doğru ilerledi ve o gece orada gizlendi. Sabah şafak söktüğünde, askerlerini üç süvari bölüğüne ayırdı ve onlara çok hızlı hareket etmelerini, kendisine Rum melikinin haberlerini bilen bir esir getirmelerini emretti. Onlarla getirecekleri esirle birlikte rehberlerin bildikleri bir yerde buluşmak üzere sözleşti. Her bölükle iki rehber gönderdi.

Onlar sabah çıktılar, üç tarafa dağıldılar ve çok sayıda Rûmu esir aldılar. Bu esirlerin bazıları melikin askerleri, bazıları sınır bölgelerinden (zavâhî) idi. Amr, esir alınan Rumlardan Kurra ehlinde olan bir atlıyı seçti ve ondan haberleri sordu. O da Rum melikinin ve askerlerinin onun yakınında olduğunu, Lemis Nehri'nin 4 fersah gerisinde bulunduğunu haber verdi. Kurra reisi o gece onların varlığının farkında idi. O, atına bindi ve bu dağın üst kısımlarında gizlendi. Amr, arkadaşları ile buluşmayı planladığı yerde kalmaya devam etti. O, yanındaki rehberlere dağın zirvesine yayılmalarını ve göndermiş olduğu süvarileri gözetlemek için avantajlı bir konum elde etmelerini emretti. Çünkü O, Kurra'nın komutanının kendilerinin yokluğunda süvari birliğinden birisine baskın yapmasından korkuyordu. Rehberler süvarileri gördüler ve işaret verdiler. Daha sonra onlara doğru ilerlediler. Süvariler ve Amr sözleştikleri yerden farklı bir yerde buluştular. Onlar bir süre bir yerde konakladıktan sonra ana orduyu bulmak için harekete geçtiler. (Yürüyüş esnasında) melikin askerlerinden çok sayıda askeri esir aldılar. Daha sonra da Lemis'deki Aşnâs'ın yanına vardılar. Aşnâs onlara haberleri sordu. (Taberî, 1987: IX, 592). Onlar, Rum melikinin 30 günden fazla bir süredir Mu'tasım'ın ve öncü birliğinin Lemis Nehri'ni geçmesini beklediğini, nehrin öbür tarafında onlara saldırmak istediğini bildirdiler. Yine onlar, yakın bir zamanda, Rum melikine (yardım için) Erminiyyâk<sup>13</sup> tarafından güçlü bir ordunun yola çıktığını, şehirlerin arasından geçerek (Afşin'in ordusunun) arkasında yerini aldığını bildiren bir haberin geldiğini söylediler.

<sup>13</sup> Herakleios (610-641) döneminde Anadolu arazisi askerî bölgelere yani themalara taksim edildi. Böylece Bizans devletinin eyalet idaresine yüzyıllar boyunca damgasını vuracak bir sistemin temeli atıldı. Themalar düzeni, Diokletianus-Konstantinos nizamına son verdi ve eksarklıkların organize edilmesiyle başlayan gelişmenin devamı oldu. Bizans döneminde ülke çok sayıda themaya ayrıldı. Bunlardan birisi de Armaniakon Thaması idi. (Ostrogorsky, 1991: 89, 90; Levchenko, M. V., (1999: 146, 147).

Rum meliki, kendi akrabalarından dayısının oğlunu kendine vekil atayarak askerlerinin başına tayin etti ve ordusunun bir kısmı ile Afşin'in bulunduğu tarafa gitmek için yola çıktı. Aşnâs, bu haberi kendine getiren adamı Mu'tasım'a gönderdi. Bu adam da (giderek) aynı haberi Mu'tasım'a bildirdi. Mu'tasım rehberlerden bir gurup askeri gönderdi. Bu askerlerin her birine yazdığı mektubu Afşin'e götürmeleri için 10.000 dirhem verdi. Mektubunda Afşin'e, Mü'minlerin emirinin, bulunduğu yerde ikamet ettiğini, Rum melikinin üzerine saldırması ihtimaline karşı onun da bulunduğu yerde durmasını bildiriyordu. (Bu arada) Mu'tasım, Aşnâs'a da yanındaki rehberlerden dağları ve yolları tanıyan ve Rumlar gibi geçebilen birilerini göndermesini emreden bir mektup yazdı. Mektubunu yerine ulaştırırlarsa bu adamların her birine 10.000 dirhem vermeyi vadetti. Mektubunda ayrıca Aşnâs'a, Rum melikinin ona doğru geldiğini, Emîru'l-Mü'minîn'in (bir başka mektubu) mektubu kendine ulaşmıncaya kadar bulunduğu yerde kalmasını yazdı.

Elçiler, Afşin tarafına yöneldiler. Ancak hiç kimse ona ulaşamadı. Bunun sebebi onun Rum ülkesinin derinliklerine girmiş olması idi. Mu'tasım'ın aletleri ve ağırlıkları nihayet artçı kuvvetlerin komutanı ile birlikte orduya geldi. Mu'tasım, Aşnâs'a ilerlemesini emreden bir mektup yazdı. Aşnâs ilerleyince Mu'tasım da onun arkasından devam etti. İkisi arasında bir merhale vardı. Birisi bir yere geldiğinde diğeri yola devam ediyordu. Onlara Afşin'den bir haber ulaşmadı. Ta ki Ankara'ya üç merhalelik uzaklıkta bir yere ulaştılar. Mu'tasım'ın ordusu şiddetli bir su ve yem sıkıntısına düştü.

Aşnâs yolu üzerinde çok sayıda insanı esir aldı. Onun emriyle bu esirlerin boyunları vuruldu. Boynu vurulmayan sadece yaşlı bir adam kaldı. *Yaşlı adam ona, sen ve ordun su ve yiyecek sıkıntısı içinde iken benim öldürülmem sana nasıl bir fayda verecek diye sordu.* (Taberî, 1987: IX, 593). *İşte şu kavim Arap melikinin onlara saldırmasından korkarak Ankara'dan kaçtılar. Onlar bize yakındır ve yanlarında yiyecek azık, arpa gibi şeylerden bol miktarda vardır. Sizleri onlara götürmem için yanına ordudan insanlar ver, daha sonra da beni serbest bırak dedi.*

Aşnâs'ın münâdîsi, *kimde güç, kudret varsa atına binsin* diye ni da etti. Onunla birlikte 500 kadar atlı yola çıktı. Aşnâs ordudan bir mil uzaklaşmıncaya kadar ilerledi. Ordudan güçlü kuvvetli olup görev için istekli olanlar da onunla birlikte ilerledi. Daha sonra hayvanını kamçılardı ve neredeyse iki mil dörtlüye koşturdu. Sonra geriye doğru arkadaşlarına bakarak durdu. Hayvanı zayıf olduğu için birliğe yetişemeyenleri ordunun kampına geri gönderdi. Aşnâs, yaşlı esiri Mâlik b. Keyder'e teslim etti ve ona, *bu adam ne zaman sana bol miktarda esir ve ganimet verirse anlaştığımız gibi serbest bırak dedi.* İhtiyar adam askerlerle

akşama kadar yürüdü ve onları bol otlulu bir vadiye getirdi. İnsanlar hayvanlarını doyuncaya kadar otlattılar, kendileri de akşam yemeği yiyip su içerek açlık ve susuzluklarını giderdiler. Sonra yaşlı adam askerlerle birlikte yürüdü ve onları ormandan çıkardı. Aşnâs ise bulunduğu yerden Ankara'ya doğru yola çıktı.

Aşnâs, Mâlik b. Keyder ve yanında bulunan rehberlere kendisi ile Ankara'da buluşmalarını emretmişti. Bu ihtiyar münkir adam gecenin geri kalan kısmında askerlerle birlikte yürüdü ve bir dağın çevresinde onları döndürmeye başladı. O, askerleri dağın dışına çıkarmıyordu. Rehberler Malik b. Keyder'e, *bu adam bizi (aynı yerde) döndürüp duruyor* dediler. Mâlik rehberlerin dediklerini yaşlı adama sorduğunda o, *doğru söylüyorlar* diye cevap verdi. *Siz kavmi dağın sınırlarının dışında arıyorsunuz. Ben ise dağdan gece çıkmaktan ve onların atların toynaklarının kayalıklarda çıkardığı sesleri duymalarından ve kaçmalarından korkuyorum. Eğer dağdan çıkarsak ve hiç birini göremezsek sen beni öldürürsün. Ben seni bu dağın çevresinde sabaha kadar döndüreceğim. Sabah olduğunda onların üzerine çıkacağız. Beni öldürmemenden emin olmak için onları sana göstereceğim* dedi. Mâlik ihtiyar adama, *sana yazıklar olsun, bizi dağda bir yere indir ki istirahat edelim* deyince ihtiyar, *karar senin* dedi. Mâlik ve insanlar kayalık bir alanda mola verdiler, sabah oluncaya kadar hayvanlarının gemlerini ellerinde tutarak (istirahat ettiler). (Taberî, 1987: IX, 594). Şafak söktüğünde ihtiyar, *iki adam gönder, şu dağa çıksınlar ve üzerine baksınlar, orada bulduklarını yakalayıp getirsinler* dedi. İhtiyarın dediği dağa askerlerden dört tanesi çıktı ve burada buldukları bir adam ve kadını yakalayıp getirdiler. İhtiyar adam bunlara *Ankara ehlinin nerede gecelediğini* sordu. Bu ikisi insanların geceledikleri yerin ismini onlara söylediler. İhtiyar, Mâlik'e, *bu ikisini serbest bırak, biz onlara insanların gittikleri yeri söyledikleri için emân verdik* dedi. Mâlik de onları serbest bıraktı.

Sonra ihtiyar dinsiz, ordu ile birlikte iki kişinin söyledikleri yere yürüdü. Onları tuz madeninin kenarında olan Ankara halkının kampına getirdi. Tuz madeni tarafında olan Ankara halkı, askerleri gördüklerinde kadınlara ve çocuklara bağdılar. Kadınlar ve çocuklar tuz madenine girdiler. Erkekler tuz madeninin kenarında Müslüman askerleri beklediler ve taşlarla mücadele edecekleri bir alan veya süvarilerin savaacağı bir saha olmadığı için mızraklarla savaştılar. Müslümanlar onlardan çok sayıda esir aldılar. Esirlerin çoğunda kısa bir süre önce açılmış olan yaralar vardı. Müslümanlar onlara bu yaraların sebebini sorduklarında, *bizler Rum melikinın Afşin'le yaptığı savaşta bulduk* diye cevap verdiler. Müslümanlar onlara hadiseyi bize anlatın dediklerinde şöyle cevap verdiler: *Rum meliki ordusu ile Lemis Nehri'ne (Kızıl Irmak) 4 fersah uzaklıkta karargâh kurmuştu. Ona bir elçi geldi ve kalabalık bir*

ordunun Ermeniyâk bölgesinden ülkesine girdiğini bildirdi. Bunun üzerine melik askerlerinin başına kendi ailesinden birini atadı. Ona kendi yerinde kalmasını, eğer Arap melikinin öncü kuvvetleri ile karşılaşsa kendisinin ilerleyip Ermeniyâk bölgesinden giren ordu yani Afşin'in ordusu ile savaşabilmesi için onlarla savaşmasını emretti. Onların başındaki emir şöyle dedi: *Evet, ben Melik'le birlikte yürütenlerden birisiydim. Biz onlara sabah namazı vakti saldırdık, hezimete uğrattık ve piyadelerinin tamamını öldürdük. Askerlerimiz onları takip etmek için bir birinden ayrıldı. Ancak öğle vakti olduğunda onların süvarileri döndü. Bizimle şiddetli bir savaş yaptılar, ta ki askerlerimizi hezimete uğrattılar. Biz onlara, onlar bize karıştılar. Melik'in hangi bölükte olduğunu anlamadık. Savaşa bu şekilde ikinci vaktine kadar devam ettik. Sonra Rum Meliki'nin daha önce içinde bulunduğumuz ordugâhına döndük ancak onu burada bulamadık. Buradan Rum Meliki'nin Lemis Nehri'nin arkasında bıraktığı ordugâha döndük. Askeri ise Melik'e karşı isyan etmiş olarak bulduk. İnsanlar Melik'in askerlerin başında bıraktığı akrabasının çevresinden dağılmışlardı. Geceyi bu hal üzere geçirdik. Ertesi gün olduğunda Rum meliki küçük bir birlikle yanımıza geldi. Askerlerini ise düzensiz bir şekilde buldu. (Taberî, 1987: IX, 595). Yerine vekil olarak atadığı akrabasını tutuklattı ve başını vurdurdu. O, şehirlere ve kalelere mektup yazarak Melik'in ordusundan kaçan askerleri ele geçirirlerse kamçı ile dövmelelerini, veya Melik'in kendileri için belirlediği kamplara döndürmelerini ve Arapların melikine karşı direnmeleri için diğer insanlara katılmalarını emretti. Hadım bir hizmetçisini de orada kalması ve Arapların Meliki geldiğinde halkı koruması için Ankara'ya gönderdi.*

Esir şöyle dedi: *Hadım Ankara'ya geldi. Biz de onunla beraber geldik. Bir de ne görelim! Ankara halkı şehri terk etmiş ve oradan kaçmıştı. Hadım, Rum Meliki'ne yazdığı bir mektupla durumu bildirdi. Melik de ona bir mektup yazarak Ammûriye'ye gitmesini emretti.*

Esir şöyle devam etti: *Ben Ankara halkının nereye gittiğini sordum. Bana onların tuz madeninde olduklarını, kendilerinin de onların yanına geldiklerini söylediler.*

Mâlik b. Keyder şöyle dedi: *İnsanların tamamını çağırın, alacağımızı alın, kalanını bırakın.* Daha sonra Müslümanlar esirleri ve savaşçıları bırakarak Aşnâs'ın kampına katılmak üzere buradan ayrıldılar. Yolları üzerindeki çok sayıda koyun ve büyük baş hayvanı beraberlerinde götürdüler. Mâlik yaşlı esiri serbest bıraktı ve esirlerle birlikte Aşnâs'ın ordusuna katılmak üzere harekete geçti. Ona Ankara'da yetişti. Aşnâs burada bir gün kaldı. Bir gün sonra sabah vaktinde Mu'tasım Ankara'ya geldi. Aşnâs ona esirlerden işittiklerini anlattı. Mu'tasım bu duruma sevindi. Üçüncü gün olduğunda Afşin'in yanından gelen bir

müjdeci onun sağlıklı ve selamette olduğunu ve Ankara'ya Emîru'l-Mü'minîn'in yanına gelmekte olduğunu haber verdi.

Dedi: Bir gün sonra Afşin Ankara'ya Mu'tasım'ın yanına geldi. Burada birkaç gün kaldılar. Sonra Mu'tasım orduyu üç bölüğe ayırdı. Sol kanadın başına Aşnâs, merkezin komutanlığına Mu'tasım, sağ kanadın komutanlığına ise Afşin geçti. Her ordunun arasında iki fersahlık mesafe vardı. Sonra Mu'tasım her ordunun sağ ve sol kanatlara ayrılma- larını önlerine çıkan köyleri yakıp yıkmalarını, yakaladıklarını esir al- malarını, kamp kurma zamanında her bölüğün, komutanının ve reisinin yanına dönmesini emretti. (Taberî, 1987: IX, 596). Onlar bu uygulamayı Ankara ve Ammûriye arasında yaptılar. Bu iki şehir arasında 7 mer- halelik bir mesafe vardı. Nitekim ordu Ammûriye'ye ulaştı.

Dedi: Askerler Ammûriye'ye ulaştığında oraya ilk gelen Aşnâs idi. Aşnâs, Ammûriye'ye Perşembe günü sabah erken vakitte ulaştı, şehrin etrafını dolaştı, sonra şehre iki millik bir mesafede suyu ve otu bol olan bir yerde kamp kurdu. Ertesi gün güneş doğduğunda Mu'tasım da atına binerek şehrin etrafını dolaştı. Üçüncü günü de Afşin geldi. Emîru'l-Mü'minîn, şehri kuvvetler arasında çevreledikleri gibi bölüş- türdü. Burçları kuvvetlerin azlığına veya çokluğuna göre taksim etti. Onlardan her bir komutana iki burçtan 20 burca kadar burç tahsis etti. Ammûriye halkı ise kaleye sığınarak savunmaya çekildiler.

Kalede Ammûriye halkının esir etmiş olduğu Müslüman bir adam vardı. Bu adam Hristiyan olmuş, onlardan birisi ile evlenmişti. Bu adam halk kaleye girerken saklandı. Mü'minlerin emirini gördüğünde ortaya çıktı ve Müslümanların yanına giderek Mu'tasım'ın yanına geldi. Ona, şehirde bir yerden bahsetti. Burayı, vadiden şiddetli sel gelerek zayıflat- tığını ve bu sorun buradan çöktüğünü bildirdi. Rum Meliki'nin Ammûriye âmiline mektup yazarak bu suru tamir etmesini emrettiğini, ancak âmilin bu konuda gevşeklik göstererek, imparatorun Konstantini- ye'den çıkıp bazı yerlere uğramaya başlayıncaya kadar bu işi ihmal ettiğini bildirdi. Valinin, imparatorun bu şehre de gelerek bu sura da uğramasından ve yapılmadığını görmesinden korktuğunu, ustalar gön- dererek bu sorun yüzeyini taş üstüne taşlar bırakmak suretiyle tamir ettirdiğini (yüzeysel bir tamir yaptırdığını), şehrin iç tarafından dolgu maddeleri ile desteklediğini, üstüne de mazgal yaptırdığını haber verdi. Bu adam daha sonra tasvir ettiği yeri Mu'tasım'a bildirdi. (Bunun üzeri- ne) Mu'tasım'ın emri ile halifenin çadırı anlatılan yerin karşısına ku- ruldu. Mancınıklar da bu yerin karşısına dikildi. Sur tasvir edilen yerden yarıldı. Ammûriye halkı sorun yarıldığını görünce yarığın üzerine birbi- rine eklenmiş büyük kalaslar attılar. Ancak mancınıkların taşları kalas- lara isabet ettiklerinde parçalandılar. Bunun üzerine onlar buraya başka

kalaslar attılar. Kalasların üzerine de daha korunaklı olması için eğerler koydular. (Taberî, 1987: IX, 597).

Mancınıklar tasvir edilen yeri zorladığında sur yarıldı. Yâtıs/Aetius ve Hussî, Rum melikine surun durumunu bildiren bir mektup yazdılar. Bu mektubu Arapçası fasîh olan bir adam ve Rum bir gulamla gönderdiler. Bu ikisini dış surlardan çıkardılar. Bunlar, hendeği geçtiler ve Amr el-Fergânî'nin bitişiğinde olan meliklerin oğullarının (ebnâ el-mülûk) bölgesine ulaştılar. Bu ikisi hendekten çıktıklarında (Müslüman askerler) bunları tanımadılar ve *hangi birlikten olduklarını* sordular. Onlar, *biz sizin arkadaşlarımızdanız* diye cevap verdiler. Müslüman askerler, *hangi birliktensiniz, siz kimsiniz* dediklerinde onlar, Müslüman askerlerden hiç birisini tanımadıkları için her hangi bir isim zikredermediler. Askerler onları tanımadılar ve Amr el-Fergânî b. Erbahâ'ya götürdüler. Amr onları Aşnâs'a, o da Mu'tasım'a gönderdi. Mu'tasım onları sorguya çekti ve üzerlerini araştırdığında Yâtıs/Aetius'ın Rum melikine gönderdiği mektubu yakaladı. Yâtıs/Aetius'ın mektubunda büyük bir ordunun şehri kuşattığını, girdikleri yerin kendileri için dar olduğunu, kendisinin buraya girmesinin hata olduğunu bildiriyordu. O, kalede mevcut olan hayvanlara has adamlarını da bindirerek çıkmaya karar verdiğini, herkesin gaflette olduğu bir gecede kapıları açacağını, kale-den huruç ederek, sonuç ne olursa olsun (Müslüman) askerlere saldırı-cağını, bu huruç esnasında kurtulabilenin kurtulacağını, kaçamayanların esir olacağını, kendisinin ise kurtularak Melik'e katılacağını bildiriyordu.

Mu'tasım mektubu okuduğunda Arapçayı kendileri ile iyi konuşan kişi ve yanındaki Rum gulam için bir altın kesesi (getirmelerini) emretti. (Bunun üzerine) onlar Müslüman oldular. Mu'tasım onlara hil'atlar giydirdi ve güneş doğduğunda onları Ammûriye'nin etrafında dolaştırdılar. Onlar, Yâtıs/Aetius bu burçta olur dediler. Halife bu ikisine Yâtıs/Aetius'ın bulunduğu burcun önünde uzun süre durmalarını emretti. Onların önünde kendilerine verilen dirhemleri taşıyan iki kişi vardı. Kendileri hil'atları giymişlerdi ve beraberlerinde mektup vardı. Yâtıs/Aetius ve bütün Rumlar onları tanıdılar ve surun üzerinden küfrettiler. Sonra Mu'tasım'ın emri ile bu ikisi surdan uzaklaştırıldılar. Mu'tasım, gece kapının açılmaması ve Ammûriye'den insan çıkmaması için askerlere nöbetleşerek suru beklemelerini, her gece süvarilerin hazır olmalarını, atların üzerinde ve ellerinde silahla hazır beklemelerini emretti. (Taberî, 1987: IX, 598). İnsanlar eyerlenmiş atların üzerinde ellerinde silahla nöbetleşerek gecelemeye devam ettiler. Nitekim Mu'tasım'a vafedilen sur, iki burç arasındaki zayıf yerden çöktü.

Surun yıkılışı esnasında çıkardığı gürültüyü dört gözle nöbet bekleyen askerler duydu. Onlar, düşmanın bazı bölüklerin üzerine huruç

hareketi yaptıklarını sandılar. Mu'tasım, askerlerin arasında dolaşım durumu tetkik edecek birini gönderdi. Askerler, gürültünün surun yıkılışı esnasında çıkarmış olduğu ses olduğunu bildirdiler. Bu duruma askerler sevindi.

Mu'tasım, Ammûriye'ye geldiğinde şehrin çevresindeki hendeğin genişliğini ve surunun uzunluğunu tetkik etti. O, yolunun üzerinde (rastladığı) çok sayıdaki koyunu beraberinde getirmişti. Bu konuda, surun yüksekliği ile orantılı büyük mancınıklar yapılmasını planlamıştı. Her bir mancınık içine 4 adam alıyordu. Mancınıkları çok sağlam ve güvenilir yapmıştı. Mancınıkları altında tekerlekler olan kaideler üzerine oturttu. Mu'tasım, (daha önceden yolda) getirmiş olduğu koyunları ordusuna her askere bir koyun olmak üzere dağıtmayı planladı. Askerler koyunların etlerini yediler, derilerini ise toprakla doldurdular. Daha sonra içi toprakla doldurulmuş olan derileri getirerek hendeğin içine attılar.

Koyun derileri hendeğe atıldı. Sonra Mu'tasım, her biri içine 10 adam giren büyük debbâbeler imal etti. Her bir debbâbeyi, hendek olduğunda içi toprakla dolu derilerin üzerinden yuvarlayabilmek için özenle yaptı. Bunların tamamı yapıldı. İnsanlar Rumların atıkları taşlardan korktukları için düz bir düzlem meydana getirilemedi. Yer engeli oldu. Hendeğin tesviyesi yapılamadı. Mu'tasım hendek düz hale gelinceye kadar derilerin üzerine toprak atılmasını emretti. Sonra debbâbelerden birisini ileriye doğru yuvarladı. Debbâbe hendeğin yarısına geldiğinde tekerlekleri bu derilere takıldı kaldı. Debbâbenin içindeki insanlar da mahsur kaldı. Kurtulmaları ise büyük gayretler sonunda gerçekleşti. Debbâbe ise hendekte kaldı. Ammûriye'nin fethine kadar yerinden kurtarılamadı. (Savaşın sonunda) debbâbeler, mancınıklar, merdivenler ve diğer savaş aletleri tahrip edildi ve yakılmak suretiyle yok edildi.

Bir gün sonra çatlayarak açılan boşluğun önünde onlarla savaştı. Savaşa ilk başlayan Aşnâs ve adamları oldu. Savaştıkları yer ise dar idi. Burası savaşmalarına imkân vermiyordu. (Taberî, 1987: IX, 599). Mu'tasım surun çevresinde dağınık halde bulunan mancınıkların bir yerde toplanmalarını emretti. Mancınıkların tamamı bir yerde toplandı ve çöken surun karşısına getirildi. Mu'tasım bütün atışların bu gediğe yapılmasını emretti. İkinci gün savaşma sırası Afşin ve arkadaşlarına gelmişti. Onlar harika savaştılar ve ilerleme kaydettiler. Mu'tasım yarığın karşısında hayvanının üzerinde duruyordu. Yanında ise Aşnâs, Afşin ve diğer has komutanları vardı. Diğer hassa askerlerinden olmayanlar ise ayakta idiler. Mu'tasım, *bu gün harp ne kadar güzel oldu* dedi. *Amr el-Fergânî de bu gün harp dünkünden daha güzel oldu* karşılığını verdi. Aşnâs bu cümleyi duymasına rağmen sustu. Öğle olduğunda Mu'tasım çadırına gitti. Diğer komutanlar da öğle yemeği için çadırları-

na döndüler. Aşnâs kendi çadırının kapısına yaklaştı. Komutanlar adet olduğu veçhile ona hürmeten atlarından indiler. Bunların arasında Amr el-Fergânî ve Ahmed b. el-Halil b. Hişâm da vardı. Adetleri olduğu gibi Aşnâs'ın çadırına kadar önünde yürüdüler. Aşnâs onlara, *ey zina çocukları hangi sebeple önümde böyle yürüyorsunuz? Dün Mü'minlerin emirinin huzurunda beklemektense savaşsanız daha iyi değilmeydi (Bir de) bu günkü savaşın dünkünden daha güzel olduğunu söylüyorsunuz. Dün savaşan sizden başkası mı idi? Çadırlarınıza gidiniz dedi.*

Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil b. Hişâm onun yanından ayrıldıklarında biri diğerine şöyle dedi: *Şu İbnü'l-fâile abdin (Fahişe çocuğu kölenin) –yani Aşnâs'ın-bize bu gün ne yaptığını görmüyor musun? Rum beldelerine girmek bu gün duyduğumuz laftan daha katlanılır değil mi? Amr el-Fergânî, Ahmed b. Halil'e -Amr'ın yanında bir haber vardı- ey Ebü'l-Abbas, Allah seni onun sıkıntısından (yakında) kurtaracak, gönlünü ferah tut dedi. Ahmed b. Halil onda bulunan haberden şüphelendi. Bu haber konusunu sorgulamada ısrar edince Amr, Abbas b. Me'mûn işini tamamladı. Biz ona açıkça biat edeceğiz. Mu'tasım, Aşnâs ve diğerlerini öldürmemiz yakındır dedi. Sonra ona, sana Abbas'a gitmeni ve onun yanında yer alanların arasında olmanı tavsiye ediyorum dedi. Ahmed, onun bu işi tamamlayacağını sanmıyorum dedi. Amr ise, işi tamamladı ve sona geldi dedikten sonra onu Seleme b. Ubeydullah b. Vizâh'ın akrabası Hâris el-Semerkindî'ye yönlendirdi. Hâris el-Semerkindî, insanların Abbas'a ulaşmasında aracılık yapıyor, onlardan biat alıyordu. (Taberî, 1987: IX, 600).*

Amr ona, *arkadaşlarımızdan birisi olarak kabul edilebilmen için seninle Hâris'i buluşturayım dedi.*

Ahmed ona, *eğer bu iş 10 güne kadar tamamlanırsa ben sizinle beraberim. Eğer 10 günü aşarsa benimle sizin aranızda herhangi bir iş yok dedi.*

Daha sonra oradan ayrılan Hâris, Abbas'ı buldu ve Amr'ın, Ahmed b. Halil'e onu/Abbas'ı anlattığını bildirdi. Abbas ise ona, *Ahmed b. Halil'in işimizden herhangi bir şey öğrenmesinden hoşlanmadım. Ondan uzak durun, işinizden hiçbir şeye ortak etmeyin, hadiseyi ikisinin arasında bırakın. (Bu tavsiyeler üzerine) Ahmed'den uzak durdular.*

Üçüncü gün savaş özellikle Emiru'l-Mü'minîn'in askerleri tarafından yapıldı. Halife'nin askerleri ile birlikte Meğâribe ve Türkler vardı. Komutan ise İtâh idi. Onlar çok güzel savaştilar. Bu çarpışma ile surdaki gedik de genişledi. Savaş şiddetle devam edince Rum askerlerinde yaralanmalar çoğaldı.

Mu'tasım'ın ordusu Ammûriye (Amorion)'ye geldiğinde Rum melikinın komutanları surları kendi aralarında paylaşmışlardı. Her bir komutana ve askerlerine çok sayıda burç düşmüştü. Surun çöken tarafı-



nın sorumlusu ise Venduvâ isimli bir Rum komutan idi. Bu ismin Arapça karşılığı öküz/boğa (sevr) idi. Venduvâ ve arkadaşları gece, gündüz şiddetli bir şekilde savaşıyorlardı. Ancak savaşın yükü onun ve askerlerinin üzerinde idi. Ona ve arkadaşlarına ne Yâtıs/Aetius ne de Rumlardan her-hangi bir kimse yardım etmiyordu. Gece olduğunda surun çökmüş ye-rinde görevli olan Venduvâ arkadaşlarının yanına gitti ve *savaşın bütün ağırlığı benim ve askerlerimin üzerinde. Benimle birlikte olan askerler-den yaralanmayan kimse kalmadı. Sizden birileri yardıma gelsinler ve biraz yardım etsinler. Yoksa kusurlarınız ortaya çıkacak ve şehir düşe-cek* dedi. Onlar bir kişi ile bile yardım etmekten kaçındılar ve *bizim taraftaki sur sağlam, sana yardıma gelmek istemiyoruz, senin taraf sana ait, bizden sana yardım yok* diye cevap verdiler. (Bu cevap üzerine) Venduvâ ve arkadaşları Emîru'l-Mü'minîn Mu'tasım'ın yanına gitme-ye, çoluk çocukları konusunda emanını istemeye ve kaleyi içindeki eşyaları, silahları ve diğer şeylerle birlikte ona teslim etmeye karar ver-diler.

Sabah olduğunda Venduvâ'nın arkadaşlarının tamamı surun çökmüş olan tarafında idi. Venduvâ çıktı ve ben Emîru'l-Mü'minîn'le görüşmek istiyorum dedi. Arkadaşlarına da dönünceye kadar savaşmalarını emretti. Sonra surlardan çıktı ve Mu'tasım'ın huzuruna gitti. (Taberî, 1987: IX, 601). İnsanlar ise (Mu'tasım'ın askerleri) surun yarık tarafına doğru ilerlediler ve Rumlar savaşı durdurdukları için surlara kadar ulaştılar. Rumlar, elleriyle işaret ederek *korkmayın* diyorlardı. (Bu arada) Müslüman askerler de sura gittikçe yaklaşıyorlardı. Venduvâ ise Mu'tasımın huzurunda oturmuştu. Mu'tasım onun için bir at getirtti. Venduvâ bu ata bindi. İnsanlar/asferler onlarla birlikte çökmüş olan burcun yanına kadar geldiler. Abdülvahhâb b. Ali, Mu'tasım'ın önünde idi. İnsanlara/asferlere sura girmeleri için işaret etti. Asferler de şehre girdiler. Venduvâ döndü ve eliyle sakalını tuttu. Mu'tasım ona ne olduğunu sorduğunda, *ben seni dinlemek, senin de beni dinlemen için gelmişim. Ancak sen beni kandırdın* dedi. Mu'tasım, *söylemek istediğin ne varsa söyle sana muhalefet etmeyeceğim* dedi. Venduvâ, *Hangi konuda bana muhalefet etmeyeceksin, zaten şehre girdin* diye cevap verdi. Mu'tasım, *dilediğin şeyi göster o senin, dilediğin şeyi iste onu sana vereceğim* dedi. Venduvâ, Mu'tasım'ın çadırında kaldı.

Yâtıs/Aetius, kendine ait olan burcun üzerinde idi ve yanında Rumlardan bir gurup toplanmıştı. Onlardan bir gurup Ammûriye'nin bir köşesinde bulunan büyük bir kiliseye gittiler ve şiddetle savaştılar. Asferler kiliseyi içinde bulunanlarla birlikte ateşe verdiler. İnsanların tamamı yandı. Yâtıs kendi burcunda kaldı ve yanında da arkadaşları ve Rumlardan geri kalanlar vardı. Ancak onlara kılıçlar çok zarar verdi. Tamamı ya yaralı ya da ölü idiler. Bu esnada Mu'tasım bir ata binerek

Yâtıs/Aetius'ın karşısına gelerek durdu. Burası Aşnâs'ın ordusunun yakınında bir yerdi. Aşnâs'ın askerleri, *ey Yâtıs işte Mü'minlerin emiri geldi* diye bağırdılar. Rumlar da burcun üzerinden, *Yâtıs burada değil* diye cevap verdiler. Müslümanlar, *tamam, öyleyse ona Mü'minlerin emirinin bura-da beklediğini söyleyin* diye bağırdıklarında Rumlar, *Yâtıs burada değil* diye karşılık verdiler. Mu'tasım sinirli bir şekilde buradan ayrıldı. O ayrıldığında Rumlar, *Yâtıs burada, Yâtıs burada* diye bağırdılar. Bunun üzerine Mu'tasım geri döndü ve burcun karşısında durdu. Daha sonra, önceden hazırlanmış olan merdivenlerin getirilmesini emretti. Bu mer-divenlerden birisi taşındı Halife'nin karşısında bulunduğu burcun önüne kondu. Hasan el-Rûmî bu merdivenden çıktı -Hasan el-Rûmî Ebu Saîd Muhammed b. Yusuf'un gulamlarından birisi idi- ve Yâtıs'la konuştu. Ona, *işte Mü'minlerin emiri, onun hükmü üzere kaleden in* dedi. Daha sonra Hasan kaleden indi ve Mu'tasım'a Yâtıs'ı gördüğünü ve onunla konuştuğunu söyledi. (Taberî, 1987: IX, 602). Mu'tasım, Hasan'a *Yâtıs'a kaleden inmesini söyle* dedi. Hasan ikinci kez burca çıktı ve (gerekli şeyi söyledi). Yâtıs kılıcı asılı olduğu halde burca çıktı. Mu'tasım ise ona bakıyordu. Yâtıs boynundan kılıcını çıkardı ve Hasan'a verdi. Daha sonra da kaleden indi ve Mu'tasım'ın huzurunda durdu. Mu'tasım ona kırbaçıyla vurduktan sonra çadırına yöneldi ve onu getirmelerini emretti. Yâtıs biraz yürüdükten sonra ona Mu'tasım'ın elçisi geldi. Yâtıs'ı bir binek hayvanına bindirdiler ve taşıdılar. Yâtıs bu hayvanın üzerinde Mu'tasım'ın çadırına gitti.

Daha sonra insanlar her taraftan aldıkları esirlerle geldiler ve ordugâh askerlerle doldu. Mu'tasım, Basîl et-Tercümân'a esirleri seçmesini, Rumlardan şeref ve itibar sahibi kimseleri bir tarafa, diğerlerini de bir tarafa ayırmasını emretti. Basîl de bu emri yerine getirdi. Mu'tasım sonra (ganimet) hisselerinin satılması sorumluluğunun komutanlara verilmesi emrini verdi. Aşnâs'ı kendi bölgesinden elde edilen malların satışından sorumlu tuttu. Mu'tasım ona bu malları beyan etmesini ve satmasını emretti. Afşin'e de kendi bölgesinden elde edilenlerin sorumluluğunu verdi. Aynı şekilde Îtâh'a da kendi bölgesinden elde edilen malların satışının sorumluluğunu verdi. Ca'fer el-Hayyât'a da aynı şekilde kendi bölgesinden çıkan malların satışının sorumluluğunu verdi. Bu komutanların her birine Ahmed b. Ebî Duâd'ın adamlarından birisi-ni kazancı hesaplaması için görevli tayin etti. Hisseler 5 günde satıldı. Alıcı bulan hisseler satıldı. Mu'tasım satılmayanların yakılmalarını emretti ve böylece kalan mallar ateşe verildi. Daha sonra Mu'tasım Ammûriye'den ayrıldı ve Tarsus bölgesine gitmek üzere yol çıktı.

Mu'tasım Ammûriye'den ayrılmadan önce (hisseleri satma konusunda) Îtâh'ın sorumlu olduğu gün idi. İnsanlar, satışından Îtâh'ın sorumlu olduğu ganimet mallarına hücum ettiler. Bu gün, Uceyf'in asker-

lerle Mu'tasım'ın üzerine saldırma konusunda sözleştiği gündü. Mu'tasım atına bindi ve dörtnala koşturarak insanlara kılıcını salladı. İnsanlar ise onun önünden kaçıştılar. O, ganimet mallarını yağmalanmaktan kurtardı ve çadırına döndü. Ertesi gün satışın hızlı yapılabilmesi için esirlerin satışı konusunda sadece üç kez ilan edilmesini, üç kez ilan edildikten sonra ücreti kim artırırsa ona satılmasını yoksa ne kadar verilirse o kadara satılmasını emretti. Bu satış Perşembe günü yapıldı. Kölelerin satışı beşer beşer veya onar onar, çok sayıda eşyanın tamamı bir kez ilan edilerek (toptan) yapıldı. (Taberî, 1987: IX, 603).

Dedi: Mu'tasım Ammûriye'ye gelmeden önce Rum Meliki ona bir elçi göndermişti. Bu elçi, Mu'tasım'ın emri ile insanların su ihtiyacını karşıladığı bir su kenarına getirildi. Bu yer ile Ammûriye arasında üç millik bir mesafe vardı. Mu'tasım, Ammûriye'yi fethetmeden elçinin buradan ayrılmasına izin vermedi. Şehri fethettiğinde elçinin Rum Meliki'nin yanına gitmesine izin verdi ve elçi oradan ayrıldı. Mu'tasım da suğura doğru yola çıktı. Daha sonra Mu'tasım'a Rum melikinın onun peşinden gelmek veya Müslüman askerlere zarar vermek istediği konusunda bir haber geldi. Mu'tasım ana yolda bir merhale yürüdükten sonra tekrar Ammûriye'ye döndü. İnsanlara da dönmelerini emretti. Sonra ana yoldan Vâdî el-Cevr yoluna saptı. Esirleri komutanlarına taksim etti. Komutanlardan her birisine onları korumaları için bir birlik verdi. Komutanlar kendi bölüklerinin yanına döndüklerinde bu esirleri askerlerine dağıttılar. Onlar yaklaşık 40 mil yürüdüler. Bu yolda su yoktu. Maruz kaldıkları şiddetli susuzluk sebebi ile onlarla beraber yürümek istemeyen esirlerin tamamının boyunlarını vurdular. İnsanlar, Vâdî el-Cevr yolunda bir çöle girdiler. Bu yolda susuz kaldılar. İnsanlar ve hayvanlar susuzluktan perişan oldular. Esirlerden bazıları askerlerden bazılarını öldürerek kaçtılar.

Mu'tasım, ordunun önüne geçmişti. O, kamp kurduğu yerden tedarik etmiş olduğu su ile insanların gelmesini bekledi. İnsanlar bu vadiye susuzluktan helak oldular. İnsanlar Mu'tasım'a, *bu esirler bizim askerlerimizden bazıları öldürdüler* dediler. Mu'tasım, Basîl er-Rûmî'ye itibar sahibi Ruamların diğerlerinden ayrılmasını emretti. Onları bir kenara ayırdılar. Sonra kalan Ruamları onun emri ile dağlara çıkardılar. Daha sonra vadilere indirdiler ve hepsinin boyunlarını vurdular. Bu esirler 6.000 kişi idiler. Onlar Vâdî el-Cevr'in bir yerinde ve bir başka yerde öldürüldüler.

Mu'tasım, suğura gitmek isteyerek buradan yola çıktı ve Tarsus'a ulaştı. Onun için Ammûriye'ye kadar ordugâhının çevresine ve bütün kamp yerlerine deriden su havuzları yerleştirilmişti ve bu havuzlar doldurulmuştu. İnsanlar bu havuzlardan herhangi bir sıkıntı çekmeden içiyorlardı. (Taberî, 1987: IX, 604)

Zikredildiği gibi Rum meliki ve Afşin arasındaki hadise Şa'bân'ın çıkışına 5 gün (24 Şa'bân 223/ 21 Temmuz 838) kala Perşembe günü meydana geldi. Mu'tasım'ın Ammûriye'ye gelişi 6 Ramazan 223/ 1 Ağustos 838'de oldu. Buradan o, 55 gün sonra döndü. (Taberî, 1987: IX, 605)

### MU'TASIM'IN ABBAS B. EL-ME'MÛN'LA OLAN HABERİNİN ZİKİRİ

Bu sene Mu'tasım, Abbas b. el-Me'mûn'u hapsedti ve ona lanet edilmesini emretti.

Zikredildi ki bu hadisenin sebebi şudur: Rum melikinın Zibatra hadisesi vuku bulduğunda el-Mu'tasım, Uceyf b. Anbese'yi Amr b. Erbuha el-Fergânî ve Muhammed b. Kûtah ile birlikte Rum beldelerine gönderdi. Harcama konusunda Uceyf'in elini Afşin'in elini bıraktığı gibi serbest bırakmadı. Mu'tasım Uceyf'i işinde ve fiillerinde kısıtladı. Uceyf ise bu durumu fark etti. (Taberî, 1987: IX, 605). Uceyf, Abbas'ı,<sup>14</sup> Me'mûn'un vefatında Ebu İshâk (Mu'tasım)'a biat konusunda acele ettiği ve bu konuda mübalağa ettiği için azarladı ve kendisinin hakkı olan şeyi alma konusunda onu cesaretlendirdi.

Abbas, Uceyf'in dediklerini kabul etti. Abbas, Hâris es-Semerkindî isimli bir adamı (ki bu adam Ubeydullah b. Vaddâh'ın akrabası idi) ayarttı. Abbas onunla dostluk kurdu. Hâris, edib, akıllı ve çekim gücü olan bir adam idi. Abbas, Hâris'i komutanlarla (kendisi arasında) elçi ve aracı yaptı. Hâris ordunun içinde dolaşıyordu. Nihayet bir gurup askeri Abbas tarafına çevirdi. Onlar Abbas'a biat ettiler. Ona biat edenlerden bir kısmı Halife'nin yakın adamları idi. Hâris, Mu'tasım'ın komutanlarından her birisi için Abbas'a biat eden güvenilir bir adam görevlendirdi. Bu kimseyi vekil tayin etti ve şöyle dedi: *Emrettiğimizde sizden her biriniz sizin için belirlediğimiz kişinin üzerine atılsın ve onu öldürsün.* Onlar bu konuda ona garanti verdiler. Abbas'a biat eden bir adama, *ey filan şu kimseyi öldürme görevi senin* denildiğinde o kişi de *tamam* diyordu. O, Mu'tasım'ın hassa askerlerinden ona biat edene Mu'tasım'ı, Afşin'in hassalarından biat edene Afşin'i, Aşnâs'ın hassalarından biat edene de Aşnâs'ı (öldürme) sorumluluğunu verdi. Bunların tamamı Türklerden ona biat edenlerdendi. Onların tamamı bunun için garanti verdiler. Müslümanlar, Ankara ve Ammûriye'ye gitmek üzere geçide/derb girmek istediklerinde ve Afşin, Malatya tarafından girdiğinde Uceyf, geçitte/derb Abbas'a, Mu'tasım'ın üzerine saldırmasını işaret etti. (O anda) Mu'tasım'ın çevresinde fazla insan yoktu. Yanından askerler ayrılmıştı. Uceyf, onun Mu'tasım'ı öldürme-

<sup>14</sup> Abbas, Halife Me'mûn'un oğludur.

sini ve Bağdad'a dönmesini (istiyordu). (Çünkü) insanlar savaşa gidilmeyeceği için sevineceklerdi. Abbas bundan kaçındı ve *bu gazaya fesat karıştırmayacağım* diye cevap verdi. Askerler Rum beldelerine girip Ammûriye'yi fethettiklerinde Uceyf, Abbas'a, *ey uyuyan kişi! daha ne kadar uyuyacaksın. Ammûriye fethedildi. Adam imkân dâhilindedir. Ganimet mallarından bir kısmını yağmalamaları için insanları gizlice harekete geçir. Mu'tasım'a bu haber ulaştığında süratle atına binerek yağma yapılan yere gelecektir. Orada onun öldürülmesini emret* dedi. Ancak Abbas bundan kaçındı ve *derbe/geçide ulaşmasını bekliyorum. Orada başta olduğu gibi yalnız kalacaktır. Onu orada öldürmek buradan daha imkân dâhilindedir* diye cevapladı. Ancak Uceyf, bazı askerlere ganimet mallarının talan edilmesini emretmişti. İtâh'ın ordusundan bazıları ga-nimet mallarını yağmaladılar.

Mu'tasım (vakayı işitince) atına binerek dötrnala hadisenin vuku bulunduğu yere geldi. İnsanlar sakinleştiler. (Taberî, 1987: IX, 606). Abbas bu adamlardan hiçbirisine sözleşmiş oldukları şeyi yapmalarına izin vermedi. Onlar da bir şey konuşmadılar. Adamlar onun emri olmaksızın bir şey yapmayı uygun görmediler

O gün Amr el-Ferganî'ye haber ulaşmıştı. Amr el-Ferganî'nin bir akrabası vardı. Bu, Mu'tasım'ın has askerleri içinde genç bir gulam idi. Bu genç, Amr'ın oğlunun yanına gelmişti. Aynı gece onların yanında içki içti. Onlara Emîru'l-Mü'minîn'in acele ile atına binerek dötrnala koştuğunu, önüne gelene saldırdığını haber verdi. Genç gulam, *Emîru'l-Mü'minîn bu gün kızdı ve bana kılıcımı çekmemi ve karşıma kim çıkarsa vurmamı emretti* dedi. Amr, gulamdan bunları duyduğunda onun başına bir musibet gelmesinden korktu ve *yavrucuğum, sen ahmaksın, gece Emiru'l-Mü'minîn'in yanında fazla bulunma, çadırında kal. Bu duyduğun sayha gibi bir sayha, kargaşa veya buna benzer bir şey duyduğunda çadırından çıkma. Sen toy bir gulamsın. Henüz asker işinden anlamazsın* dedi. Gulam Amr'ın sözünü anladı.

Mu'tasım Ammûriye'den suğura gitmek üzere ayrıldı. Afşin yolunda İbnü'l-Akta'<sup>15</sup> Mu'tasım'ın güzergâhından farklı bir yola gönderdi. Ona bir yer ismi vererek oraya baskın yapmasını ve yolun belli bir yerinde kendisi ile buluşmasını emretti. İbnü'l-Akta' oradan ayrıldı. Mu'tasım suğura gitmek için harekete geçti. O yürüdü ve bir yere ulaştı. İstirahat etmek, toparlanmak ve insanların ön taraftaki dar geçitten geçmesi için burada durdu. İbnü'l-Akta' almış olduğu ganimetlerle

<sup>15</sup>Bu isim Belâzûrî'nin *Fütûh*'unda Ubeydullah b. el-Akta' olarak zikredilmektedir. Bu eserdeki nakle göre Ubeydullah Rumların elinde esir olan oğlunu kurtarmak için Kemh/Kemah'ı Rumlara teslim etmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak Ubeydullah b. Akta'ın Malatya suğurunda görev yapan asker veya komutanlardan birisi olduğu söylenebilir. (Belâzûrî, 2002: 265).

Afşin'in ordusuna ulaştı. Mu'tasım'ın ordusu ve Afşin'in ordusu birbirlerinden ayrı idi. Ordular arasında iki mil veya daha fazla bir mesafe vardı. (Bu arada) Aşnâs hastalandı. Mu'tasım ise sabah namazı vaktinde onu ziyaret etmek için atına binerek yola çıktı. Aşnâs'ın çadırına gelerek onu ziyaret etti. Afşin ise henüz Mu'tasım'a yetişmemişti.

Sonra Mu'tasım kamp yerinden ayrıldı. Afşin ona yolda yetişti. Mu'tasım, Afşin'e, *Ebu Ca'fer'i mi istiyorsun* dedi. Mu'tasım'ın Aşnâs'ı ziyaretten döndüğü sırada Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil, İbnü'l-Akta'nın getirdiği kölelere bakmak ve beğendiklerini satın almak için Afşin'in ordugâhına gitmişlerdi. (Taberî, 1987: IX, 607) Afşin'in ordusu tarafına yöneldiklerinde onlarla Aşnâs'ın yanına gitmekte olan Afşin karşılaştı. İkiisi atlarından inerek ona selam verdiler. Aşnâs'ın hâcibi onlara baktı. Afşin, Aşnâs'ın yanına girdi. Daha sonra onun yanından ayrıldı. Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil, Afşin'in askerlerine doğru yöneldiler. Esirler henüz teşhir edilmemişlerdi. Onlar bir kenarda durdular ve esirlerin satışa arz edildiklerinde satın almak için beklediler. Hâcibi, Aşnâs'ın huzuruna girdi ve *Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil, Afşin'in ordugâhına giderlerken onunla karşılaştılar. Atlarından inerek ona selam verdiler. Daha sonra onun ordugâhına gittiler* dedi.

Aşnâs, Muhammed b. Said es-Sa'dî'yi çağırdı ve ona, *Afşin'in ordugâhına git ve orada Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil'i görebilecek misin gözetle. Nereye indiklerine, ne anlattıklarına bak* dedi. Muhammed b. Said geldiğinde onları hayvanlarının üstünde dururken buldu. Burada niçin durduklarını sorduğunda o ikisi, İbn Akta'nın getirdiği esirler için durduklarını, onlardan bazılarını satın almak için satışa arz edilmelerini beklediklerini söylediler. Muhammed b. Said onlara, *esir satın alması için kendinize birer vekil tayin edin* dediğinde, *biz görmediğimiz şeyi satın almayı sevmiyoruz* diye cevapladılar. Muhammed döndü ve durumu Aşnâs'a bildirdi. Aşnâs hâcibine, *onlara (Yani Amr el-Fergânî ve İbn Halil'e) askerleriyle kalmalarını, bunun kendileri için daha hayırlı olduğunu, şuraya, buraya gitmemelerini söyle* dedi. Hâcib onların yanına gitti ve Aşnâs'ın dediğini ilettili. O ikisi bu duruma üzüldüler ve sâhibü haber el-askerin yanına giderek kendilerinin Aşnâs'ın sorumluluğundan muaf tutulmalarını istemeyi kararlaştırdılar. Sahibü'l-habere giderek, *bizler Emîru'l-Mü'minîn'in kullarıyız. Bizi dilediği kişinin maiyetine tayin eder. Bu adam bizimle alay ediyor, bize küfrediyor ve bizi tehdit ediyor. Bizimle ilgili bir takım önlemler almasından korkuyoruz. Emîru'l-Mü'minîn bizi nereye dilerse oraya göndersin* dedi-ler.

Sâhibü'l-Haber bu isteği aynı gün Mu'tasım'a bildirdi. Sabah namazı vaktinde yola çıkıldı. İnsanlar yola çıktığında ordular ayrı ayrı yürüyorlardı. Aşnâs, Afşin ve diğer komutanlar Emîru'l-Mü'minîn'in

askerlerinin içinde yürüdüler. Komutanlar, kendi ordularına vekil tayin etmişlerdi. Vekiller ordularla birlikte yürüyorlardı. Afşin ordunun sol, Aşnâs ise sağ cenahında idi. (Taberî, 1987: IX, 608). Aşnâs, yanına gittiğinde Mu'tasım ona, *Amr el-Fergânî ve Ahmed b. Halil'in terbiyesini ver, onlar kendilerini ahmak hale getirdiler* dedi. Aşnâs dörtнала ordugâhına gitti ve Amr ve İbn Halil'i sordu. Çok geçmeden Amr'ı buldu. Ancak Ahmed b. Halil, acele ile ordunun sol cenahından Rum tarafına gitmişti. Amr el-Fergânî'yi Aşnâs'a getirdiler. Aşnâs, *bana kırbaç getirin* dedi. Amr uzun bir süre çıplak olarak kalmasına rağmen Aşnâs'a kırbaç getirmediler. Aşnâs'ın yanına Amr'ın amcası geldi ve onunla Amr hakkında konuştu. Amcası A'cemî idi. Bu sırada Amr ayakta duruyordu. Aşnâs, *Amr'ı taşıyın* diye emir verdi. Ona kaput bir aba giydirdiler ve kubbeli bir katır üzerinde taşıdılar. Onunla ordugâha kadar yürüdüler. (Bu arada) Ahmed b. Halil dörtнала geldi. Aşnâs, *bunu diğerinin yanına hapsedin* dedi. Ahmed hayvanından indirildi ve Amr'a yapılan şey ona da yapıldı. Amr ve Ahmed, Muhammed b. Saîd es-Sa'dî'ye teslim edildi. Muhammed onlar için gölgelikte içinde bir odası ve sofrası olan bir çardak kurdu. İçine yatak ve yastık serdirdi. Onların eşyaları ve hizmetçileri ordugâhta kaldı. Muhammed oradan hiçbir şey hareket ettirmedi. O ikisi ile ilgili durum Safsâf Dağı'na<sup>16</sup> varıncaya kadar devam etti.

Aşnâs ordunun artçı birliğinde idi. Boğa da Mu'tasım'ın ordusunun artçı birliğinde idi. Safsâf'a gelindiğinde Amr el-Fergânî'nin akrabalarından bir gulam onun hapsedildiğini duydu. Bu gulam, o gece Amr ile kendi arasında geçmiş olan konuşmayı Mu'tasım'a anlattı. Amr ona, *bir şamata duyarsan çadırında kal* demişti. Mu'tasım, Boğa'ya, *yarın Aşnâs'a uğramadan yola çıkma. Amr'ı ondan al ve bana getir* diye emir verdi. Bu hadise Safsâf'ta oldu.

Boğa sembolleri ile Aşnâs'ın gelmesini bekledi. Muhammed b. Said yanında Amr ve Ahmed b. Halil olduğu halde geldi. Boğa, Aşnâs'a, *Emîru'l-Mü'minîn bana Amr'ı acilen getirmemi emretti* dedi. Amr indirildi. Tahtrevana ise Ahmed b. Halil'in benzeri bir adam bindirildi. Boğa, Amr ile birlikte Mu'tasım'ın yanına gitti. Ahmed b. Halil bir gulamını ona ne yapıldığını görmesi için Amr'a gönderdi. Gulam geri dönerek onun, Emîru'l-Mü'minîn'in çadırına sokulduğunu, burada bir saat kaldığını ve daha sonra İtâh'a teslim edildiğini bildirdi. (Taberî, 1987: IX, 609).

Yanına girdiğinde Emîru'l-Mü'minîn'in Amr'a akrabasının söylemiş olduğu şeyleri sordu. Amr, gulamın dediklerini inkâr etti ve *bu gulam sarhoştur, bir şey anlamadı ve bende onun zikrettiği şeylerden bir*

<sup>16</sup> Safsâf: Masîsa suğûrunda küçük bir köydür. (Yâkût el-Hamevî, 1970: III, 413).

şey yok diye cevap verdi. Halife'nin emri ile Amr, İtâh'a teslim edildi. Mu'tasım Bedendon/Pozantı geçidinin girişine gelinceye kadar yürüdü. Aşnâs, üç gün Bedendon/Pozantı geçidinde Emîru'l-Mü'minîn'in ordusu geçin-ceye kadar gözcülük yaparak bekledi. Çünkü O, ordunun artçı birliğinde idi. Ahmed b. Halil, Aşnâs'a, Emîru'l-Mü'minîn için tavsiyesinin oldu-ğunu bildiren bir mektup yazdı. O esnada Aşnâs, Bedendon/Pozantı geçidinde idi. Aşnâs, ona, Ahmed b. Husayb ve Ebu Said Muhammed b. Yusuf'u göndererek bu tavsiyenin ne olduğunu sordu. Ahmed b. Halil ise onu sadece Emîru'l-Mü'minîn'e bildireceğini söyledi. Bu ikisi dönerek bunu Aşnâs'a bildirdiler. Aşnâs onlara, *gidiniz ve onu yemine çekiniz. Ben Emîru'l-Mü'minîn'in hayatına yemin ettim. Eğer bana bu nasihatın ne olduğunu bildirmez ise onu ölünceye kadar kırbaçlarım* dedi. O ikisi döndüler ve Ahmed b. Halil'e durumu bildirdiler.

Ahmed b. Halil yanında bulunanların tamamını dışarı çıkardı. Yanında Ahmed b. Husayb ve Ebu Said kaldığında Amr el-Ferganî'nin, Abbas b. Me'mûn'la ilgili hadise konusunda söylediği şeyleri onlara anlattı. Bu konuda bildiği ne varsa hepsini ayrıntıları ile anlattı. Onlara Hâris es-Semerkindî konusunu da anlattı. Bu ikisi onun yanından ayrılarak Aşnâs'ın yanına gittiler ve Ahmed b. Halil'in anlattıklarını ona bildirdiler. Aşnâs adam gönderdi ve demirciler istedi. Ordudan onun yanına demirciler getirdiler. *Aşnâs ustalara demir vererek bana Ahmed b. Halil'in prangası gibi pranga yapınız. Onu yapmakta acele ediniz* dedi. Demir ustaları onun isteğini yerine getirdiler. Aşnâs onu hapsedti. Aşnâs'ın hâcibi, Muhammed b. Said es-Sa'dî ile birlikte Ahmed b. Halil'in yanında geceliyordu.

O gece karanlık çöktüğünde hâcib, Hâris es-Semerkindî'nin çadırına giderek Ahmed b. Halil'i çıkardı ve Aşnâs'a getirdi. Aşnâs, Ahmed'i bağladı ve hâcibe onu Emîru'l-Mü'minîn'e götürmesini emretti. Hâcib de onu Mu'tasım'a götürdü. Aşnâs'ın ordusunun sabah namazı vakti yola çıkması kararlaştırıldı. Aşnâs ordugâhının bulunduğu yere geldiğinde onu Hâris karşıladı. Hâris'in yanında ise Mu'tasım tarafından gönderilmiş ve üzerinde hil'at olan bir adam vardı. Aşnâs ona, ne olduğunu sorduğunda o, *benim ayağımda olan pranga Abbas'ın ayağına geçti* diye cevap verdi. (Taberî, 1987: IX, 610). Hâris yanına geldiğinde Mu'tasım ona işlerini sordu. O da kendinin Abbas'ın sâhibü haberi olduğunu kabul etti. Ona meselenin ne olduğunu ve ordudan Abbas'a biat edenlerin tamamını anlattı. Mu'tasım, Hâris'i serbest bıraktığı gibi ona hil'at giydirdi. (Ancak) Abbas'a biat eden komutanların ve kendine ismi verilenlerin çokluklarından dolayı onlara karşı harekete geçmedi.

Mu'tasım, Abbas'ın yaptığı şeyden dolayı şaşkına döndü. Abbas'ı geçidi/derb çıktıktan sonra huzuruna getirtti, kendi haline bırakarak umutlandırdı ve kusurunu bağısladığı konusunda onu inandırdı.



Onunla birlikte öğle yemeği yedikten sonra çadırına gönderdi. Gece olduğunda (tekrar) Abbas'ı yanına davet etti, sarhoş edinceye kadar nebiz içme konusunda ona yarenlik ettikten sonra yaptığı faaliyeti gizlemeyeceği hususunda yemin ettirdi. Abbas da Halife'ye yaptığı faaliyeti olduğu gibi anlattı. Bu konuda kendisine biat edenlerin tamamının ismini verdi. Dahası onların her birinin bu plana nasıl dâhil olduklarını anlattı. Mu'tasım onun verdiği isimleri yazdı ve ezberledi. Daha sonra Mu'tasım, Hâris es-Semerkandi'yi çağırıp konuyu sordu. Hâris tıpkı Abbas'ın anlattığı gibi her şeyi bir bir anlattı. Mu'tasım daha sonra Abbas'ın prangaya vurulmasını emretti. Hâris'e, *senin kanını dökebilmek için yalan söylemen için uğraştım ancak sen yalan söylemedin, bundan kaçındın* dedi. Hâris ona, *ey Emîru'l-Mü'minin ben yalancı değilim* diye cevap verdi.

Mu'tasım, Abbas'ı Afşin'e teslim etti. Daha sonra komutanları takibe başladı ve tamamını tutuklattı. Ahmed b. Halil'in sert bir semer konulmuş katırın sırtında taşınmasını, (bir menzile indiklerinde) güneşin altında bırakılmasını ve günde tek bir somun verilmesini emretti. Uceyf b. Anbese tutuklanan komutanlarla birlikte tutuklandı. Diğer komutanlar İtâh'a, Ahmed b. Halil ise Aşnâs'a teslim edildi. Uceyf ve arkadaşları yolda sert semerler konulmuş katırların sırtında taşınıyorlardı. Sicistan denilen Horasan karyesinden bir reis oğlu olan Şâh b. Sehl de tutuklandı. Mu'tasım, Şâh b. Sehl ve Abbas'ı huzuruna getirtti ve *ey zâniye çocuğu, sana bu kadar iyilik ettim, karşılığı bu mu* dedi. Şâh b. Sehl ona, *asıl zâniye önünde durandır. -Yani el-Abbas- Eğer o beni kendi halime bıraksaydı sen şu anda bu mecliste oturamazdın ve benim için ey zâniyenin oğlu diyemezdin* diye karşılık verdi. (Taberî, 1987: IX, 611) Bunun üzerine Mu'tasım'ın emri ile onun boynu vuruldu. Komutanlardan ilk öldürülen Şâh b. Sehl ve taraftarları oldu. Uceyf, İtâh'a teslim edildi. İtâh da ona çok sayıda pranga vurdu ve sert bir hevdec konulmuş katır üzerinde taşıdı.

Abbas ise Afşin'in kontrolünde idi. Mu'tasım Menbic'e geldiğinde Abbas acıkmış olduğu için yemek istedi. Ona bol miktarda yemek verildi. Ancak yemeği yedikten sonra su istediğinde verilmedi ve bir çuval içine sokuldu. Abbas, Menbic'de öldü. Namazını kardeşlerinden bazıları kıldılar.

Amr el-Fergânî'ye gelince, Mu'tasım Nusaybin'e vardığında bir bostana giderek sahibini çağırıldı ve yerini işaret ederek insan boyunda bir çukur/kuyu kazmasını emretti. Bostan sahibi çukuru/kuyuyu kazmaya başladı ve tamamladı. Daha sonra Mu'tasım, Amr'ı huzuruna getirtti. Mu'tasım bostanda oturuyordu ve birkaç kadeh nebiz içmişti. Amr ile hiç konuşmadı. Amr da onunla tek bir kelime etmeden huzurunda durdu. Mu'tasım, *onu soyun* diye emretti. Amr soyuldu ve Türkler tarafın-

dan kırbaçlandı. Bu arada çukur/kuyu kazma işi devam ediyordu. Bostan sahibi çukuru/kuyuyu kazdığına işini bitirdiğini söyledi. Mu'tasım'ın emriyle Amr'ın yüzüne ve vücuduna odunla vuruldu. Vurma işlemi Amr yere düşünceye kadar devam etti. Mu'tasım daha sonra *onu çukura sürükle-yin ve içine atın* dedi. Amr o gün ölünceye kadar tek bir kelime etmedi. Daha sonra çukura/kuyuya atıldı ve üzeri kapatıldı.

Uceyf b. Anbese'ye gelince, o, Beled'in yakınlarındaki Bâaynâsâ'ya<sup>17</sup> vardığında burada hevdecin içinde öldü. Cesedi sâhibü'l-mesleha/komutanın önüne bırakıldı. Komutan onun burada gömülmesini emretti. Uceyf harap bir duvarın yanına getirilerek yere atıldı ve burada gömüldü.

Ali b. Hasan el-Reydânî'den şöyle nakledildi: Uceyf, Muhammed b. İbrahim b. Mus'ab'ın sorumluluğunda idi. Mu'tasım ona Uceyf'i sordu. *Ya Muhammed Uceyf daha ölmedi mi?* Muhammed, *Hayır ey efendim bu gün ölecek* diye cevap verdi. Daha sonra Muhammed çadırına gitti ve Uceyf'e, (Taberî, 1987: IX, 612) *ey Ebu Salih canın ne yemek istiyor?* diye sordu. Uceyf, *et ve soğan dolu bir tabak, helva ve pelte* diye cevapladı. Muhammed onun için bütün yemek çeşitlerinin yapılmasını emretti. Uceyf yemekleri yediğinde su istedi. Ancak ona su verilmedi. Uceyf, susuzluk içinde ölünceye kadar su istedi. Bâaynâsâ'da defnedildi.

Ali b. Hasan el-Reydânî şöyle devam etti: Abbas emrettiğinde Aşnâs'ı öldürmeyi vadeden Türkî'ye gelelim. Aşnâs'ın katında saygın bir yeri olan Türkî onun yakın dostu idi. Aşnâs onun gece, gündüz yanına girmesini engellemiyordu. Mu'tasım, Türkî'nin hapsedilmesini emretti. Aşnâs da onu bir eve hapsetti ve kapısını çamurla sıvadı. Ona hergün bir somun ve bir maşrapa su veriyordu. Türkî'nin yanına bazı günler oğlu geliyor ve duvarın arkasından onunla konuşuyordu. Bir gün oğluna, *Yavrucuğum bana bir bıçak tedarik edebilirsen belki buradan kurtulabilirim* dedi. Oğlu ona bir bıçak tedarik etmeye muvaffak oluncaya kadar dikkatli davranmaya devam etti. O da bu bıçakla kendini öldürdü.

Sindî b. Bahtâşe'ye gelince, Mu'tasım, Bahtâşe'ye ikramda bulunulmasını emretti. Çünkü Bahtâşe Abbas'ın hadisesine bulaşmamıştı. Mu'tasım, *bu ihtiyara oğlunun acısını yaşatmayın* dedi ve onu serbest bıraktı.

<sup>17</sup> Bâaynâsâ: Cezîretü İbn Ömer'in yukarısında, bostanları bol olan küçük bir kasabadır. Yanından Dicle'ye dökülen büyük bir nehir geçmektedir. Musul'dan Bâaynâsâ'ya Beled yolu ile gidilmektedir. Arası ise 13 fersahlık bir mesafedir. Bâaynâsâ ve Nusaybin arasında 1 merhalelik yol vardır. (Ya'kûbî, 2010: II, 437; İbn Hurdazbeh, 1889: 95; Yâkût el-Hamevî, 1977: I, 325).

Ahmed b. Halil'e gelince, onu Aşnâs, Muhammed b. Saîd es-Sa'dî'ye teslim etti. Muhammed onun için Sâmerâ'da el-Cezîre'de bir çukur/kuyu kazdı. Mu'tasım bir gün Aşnâs'a onu sordu ve *Ahmed b. Halil ne yaptı* dedi. Aşnâs, *Muhammed b. Saîd el-es-Sa'dî'nin yanındadır. Ona bir çukur/kuyu kazdı ve üstüne bir kapak koydu. Üzerine de ekmek ve su atmak için bir delik açtı* diye cevap verdi. Mu'tasım, *bu şartlar altında o, şişmanlamıştır* dedi. Aşnâs bu konuşmayı Muhammed b. Saîd'e haber verdi. Muhammed b. Saîd, Ahmed b. Halil'in üzerine bo-ğulup ölünceye kadar su dökülmesini, çukuru/kuyuyu su ile doldurmalarını em-retti. Çukura sürekli su doldurdular. (Ancak) kum suyu çekti (kuruttu). Ahmed b. Halil boğulmadı. (Çünkü) çukur/kuyu su ile dolmadı. Aşnâs, Ahmed b. Halil'in Ğıtrîf el-Hocendî'ye teslim edilmesini emretti. O, Ğıtrîf'e teslim edildi. Ahmed, onun yanında günlerce durdu, sonra öldü ve defnedildi. (Taberî, 1987: IX, 613)

Herseme b. en-Nadr el-Huttalî'ye gelince, o Merâğa'da vali idi. Abbas'ın kendi adamlarından kabul ettiği kimseler arasında idi. Mu'tasım onun tutuklanmasını emretti. Afşin, Herseme hakkında Mu'tasım'la konuştu ve onu kendisine vermesini istedi. O da Herseme'yi Afşin'e başısladı. Afşin, Herseme b. Nadr'a bir mektup yazdı ve Mu'tasım'ın onu kendisine başısladığını, kendisinin de, onu, mektupla bildirmiş olduğu beldelere vali tayin ettiğini bildirdi. Herseme bağlı olarak Dinever'e vardı ve bir hana getirildi. O demirle bağlı idi. Ona gece yarısı bir mektup ulaştı. Herseme, Dinever valisi olarak sabahladı.

Komutanların geri kalanları, Türklerden, Ferganalılardan ve diğerlerinden ismi kayıt altına alınamayanların tamamı öldürüldü.

Mu'tasım sağ salim Sâmerâ'ya ulaştı. Aynı gün Abbas laîn olarak isimlendirildi. Me'mûn'un Sündüs'ten olma çocukları İtâh'a teslim edildi. İtâh da çocukları evinin mahzenine hapsetti. Çocuklar daha sonra burada öldüler. (Taberî, 1987: IX, 614)

### Sonuç

Müslümanların Hz. Muhammed (s.) döneminde başlayan Bi-zans'la ilişkileri, Hulefâ-i Râşidîn, Emevîler ve Abbasîler döneminde de devam etmiştir. Müslümanlar yaz ve kış aylarında Anadolu seferine çıkmayı gelenek haline getirmişlerdir. Mu'tasım'ın Amorion'a kadar uzanan Anadolu seferine çıkma sebebi Theophilos'un Zibatra ve Malat-ya taraflarına saldırması ve aldığı kalelerde katliam yapmasıdır. Mu'tasım'ın Amorion/Ammûriye seferinde Afşin, İtâh, Aşnâs ve Büyük Boğa gibi dönemin ünlü Türk komutanları görev almıştır. Yine orduda çok sayıda Türk askeri bulunmaktadır. Taberî'nin döneme en yakın müellif olmasına rağmen bu seferde bulunmadığı açıktır. Cümlelerindeki anlaşılması

zor ve muğlak ifadelerin yanında coğrafya konusunda verdiği yetersiz bilgiler konuyu bütün ayrıntıları ile anlamamızı zorlaştırmaktadır.

### Kaynakça

-Belâzurî, (2002), *Fütûhu'l-Büldân*, Çev., Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

-Çelik, Sebahattin, (2016), “Abbasiler Döneminde Hurremiye Mezhebi ve Bâbek İsyanı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt/Volume: 9, Sayı: 15, Mayıs.

-Gregory, Timothy E., (2013), *Bizans Tarihi*, Çev., Esra Ermert, Yapı Kredi Yay. İstanbul.

-Honigman, Erns, (1970), *Bizans Devletinin Doğu Sınırları*, Terc., Fikret Işıltan, İst., Üniv., Edebiyat Fak., Yay., İstanbul.

-İbnü'l-Esîr, Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed, (1987), *el-Kâmil fi't-Târîh*, VI, Tashîh, Muhammed Yusuf Dukâk, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

-İbn Hurdazbeh, Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdullah, (1889), *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Matbaatü Brill, Leyden.

-İstahrî, Ebu İshâk İbrahim b. Muhammed, (1927), *Mesâlikü'l-Memâlik*, Edit, M. J. De Goje, Matbaatü Brill, Leyden.

-İbn Kesîr, Ebi'l-Fidâ İsmail, (2015), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Tah., Yasin Muhammed, Dâru İbn Kesîr, Katar.

-Le Strange, Guy, (2015), *Doğu Hilafetinin Memleketleri*, Çev., Adnan Eskikurt-Cengiz Tomar, Yedi Tepi Yay., İstanbul.

-Levtchenko, M. V., (1999), *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Çev., Maide Selen, Yay. Haz., Yaşar Selçuk, Özne Yay., İstanbul.

-Ostrogorsky, Georg, (1991), *Bizans Devleti Tarihi*, Çev, Fikret Işıltan, TTK. Yay., Ankara.

-Sevin, Veli, (2016), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, TTK. Yay., Ankara.

-Sıbt İbnü'l-Cevzî, Şemsüddîn Ebi'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu, (2013), *Mirâtü'z-Zamân fi Tavârihi'l-A'yân*, Şirketü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut.

-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, (1987), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

-Taberî, *The History of al-Tabarî An Annotated Translation*, Çev., C. E. Bosworth, Edit, Said Amir Arjomand, The State of University of New York Press, Bty., Newyork.

-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebu Ya'kûb b. Ca'fer, (2010), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Tah., Abdülemîr Mihnâ, Şirketü'l-A'lemî, Beyrut.

-Yâkût el-Hamevî, Şihâbüddîn Ebu Abdillâh Yâkût b. Abdullah el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, (1977), *Mu'cemü'l-Buldân*, I, Dâru Sadr, Beyrut.

Yazıcı, Nesimi, (1992), *İlk Türk İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara Üniv. İlahiyât Fak. Yay., Ankara.

-Yıldız, Hakkı Dursun, (1988), “Afşin, Haydar b. Kâvûs”, *İslâm Ansiklopedisi*, I, TDV. Yay., İstanbul.

-Yıldız Hakkı Dursun, (1991), “Bâbek”, *İslâm Ansiklopedisi*, IV, TDV. Yay., İstanbul.

-Yıldız, Hakkı Dursun, (2000), “İnak et-Türkî”, *İslâm Ansiklopedisi*, XXII, TDV. Yay., İstanbul.

-Yıldız, Hakkı Dursun, (1991), “Avâsım”, *İslâm Ansiklopedisi*, IV, TDV. Yay., İstanbul.